

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

Jolanta Kazlauskienė

Teisės ir valdymo magistrantūros studijų programos

KONSTITUCINIO TEISMINIO PROCESO PAGRINDINIAI BRUOŽAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr. J. Žilys

Katedros vedėjas –
prof. dr. E. Jarašiūnas

Vilnius 2006

TURINYS

ĮVADAS	3
1. KONSTITUCINIO TEISMO KONSTITUCINIO STATUSO PAGRINDAI	5
1.1. Konstitucinis Teismas valstybės valdžios institucijų sistemoje	5
1.2. Konstitucinio Teismo aktai	9
1.3. Konstitucinio Teismo teisėjų konstitucinis statusas	15
2. KONSTITUCINIO TEISMINIO PROCESO KONSTITUCINIAI PAGRINDAI	18
2.1. Konstitucinio teismo proceso šaltiniai	18
2.2. Konstitucinio teismo proceso principai	21
2.3. Kreipimosi į Konstitucinį Teismą teisė	32
2.3.1. Lietuvos Respublikos Seimas	32
2.3.2. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė	33
2.3.3. Lietuvos Respublikos Prezidentas	34
2.3.4. Lietuvos Respublikos Vyriausybė	35
2.3.5. Lietuvos Respublikos Teismai	35
2.4. Konstitucinio skundo klausimas konstituciniame teisminiame procese	36
3. KONSTITUCINIO TEISMINIO PROCESO TURINIO PAGRINDINIAI BRUOŽAI	40
3.1. Išankstinis medžiagos tyrimas	40
3.2. Konstitucinio Teismo teismo posėdžio turinys	46
3.2.1. Konstitucinio teismo proceso dalyviai	46
3.2.2. Parengiamosios teismo posėdžio dalies ypatumai	50
3.2.3. Įrodymų tyrimo specifiškumas	52
3.2.4. Teisminiai ginčai	57
3.2.5. Nutarimo paskelbimas ir įsigaliojimas	58
3.2.6. Nutarimo įgyvendinimo klausimas	62
IŠVADOS	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS	68
SANTRAUKA	72
SUMMARY	73

ĮVADAS

Konstitucinis teisminis procesas – tai Konstitucinio Teismo, byloje dalyvaujančių asmenų ir kitų proceso dalyvių procesinių veiksmų sistema tam tikram tikslui pasiekti – ginčui dėl teisės išspręsti, užtikrinti konstitucinį teisėtumą, Konstitucijos viršenybę. Konstitucinį teisminį procesą galime apibrėžti ir kaip tam tikrą sistemą teisės normų, nustatančių konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo tvarką.

Konstitucinis teisminis procesas šalia vadinamųjų tradicinių procesų (civilinio, baudžiamojo, administracinio) užima reikšmingą vietą. Tačiau reikėtų pažymėti, kad šio proceso doktrina Lietuvos teisės sistemoje dar tik formuojasi. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas skaičiuoja tik keturioliktus veiklos metus.

Apie konstitucinį teisminį procesą šiuo metu diskutuojama vis dažniau. Tačiau šiuo klausimu negausu mokslinių publikacijų, nėra gilesnės konstitucinio teisminio proceso sampratos analizės. Mokslinėse diskusijose, publikacijose yra nagrinėjami atskiri konstitucinio teisminio proceso elementai, bet nėra atlikta išsamesnių ir sisteminių šio proceso tyrimų Lietuvoje.

Todėl šio baigiamojo **darbo tikslas** – nustatyti, kas sudaro konstitucinį teisminį procesą, kokios išskiriamos jo sudėtinės dalys, kokie pagrindiniai šio proceso bruožai, ypatumai, principai. Be abejo, minėtų klausimų negalėsime išnagrinėti, jeigu neaptarsime Konstitucinio Teismo vietos valstybės valdžios institucijų sistemoje, Konstitucinio Teismo aktų, teisėjų konstitucinio statuso. Šiuo darbu siekiu suformuluoti ir svarbias problemas, diskutuotinus klausimus, kurie padėtų užtikrinti teisėtumą, efektyviau apsaugotų Konstitucijos ginamas žmogaus teises ir laisves, pvz. Konstitucinio skundo instituto įvedimas Lietuvoje, Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimo ir kt. klausimai.

Siekiant nustatyto tikslo, keliami šie uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti Konstitucinio Teismo konstitucinio statuso pagrindus;
- 2) Išnagrinėti konstitucinio teisminio proceso konstitucinius pagrindus;
- 3) Atskleisti konstitucinio teisminio proceso turinio pagrindinius bruožus;
- 4) Rasti trūkumus konstituciniame teisminiame procese ir pasiūlyti rekomendacijas.

Rašydama baigiamąjį darbą naudojausi įvairiais teisės šaltiniais: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Konstitucinio Teismo aktais: nutarimais, išvadomis ir sprendimais, kuriuose formuluojama oficialioji konstitucinė doktrina, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymu, Lietuvos Respublikos Seimo statutu, Konstitucinio Teismo reglamentu. Be to, darbe buvo naudojamos ir konstitucinės teisės mokslinė doktrina – vadovėliais, mokslinėmis monografijomis, moksliniais straipsniais.

Baigiamajame darbe buvo naudojami šie **tyrimu metodai**: dokumentų analizės, sisteminės analizės, lyginamasis, loginis – analitinis.

Darbo struktūra. Darbas suskirstytas į tris skyrius, kurie dalijami į smulkesnes dalis, skirtas labiau konkrečioms klausimams analizuoti.

Pirmajame skyriuje yra nagrinėjami Konstitucinio Teismo vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje, Konstitucinio Teismo aktai, šio Teismo teisėjų konstitucinis statusas.

Antrajame skyriuje konstitucinio teismo proceso konstituciniai pagrindai: proceso šaltiniai, principai, kreipimosi į Konstitucinę Teismą teisė, konstitucinio skundo klausimas procese.

Trečiajame skyriuje nagrinėjami konstitucinio teismo proceso turinio pagrindiniai bruožai: išankstinis medžiagos tyrimas, Konstitucinio Teismo teismo posėdžio turinys.

Baigiamasis darbas užbaigiamas išvadomis ir pasiūlymais, kurie gali būti naudingi formuojant konstitucinio teismo proceso doktriną.

1. KONSTITUCINIO TEISMO KONSTITUCINIO STATUSO PAGRINDAI

1.1. Konstitucinis Teismas valstybės valdžios institucijų sistemoje

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta klasikinė valdžių padalijimo samprata: valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.¹ Po šios Konstitucijoje įtvirtintos normos seka kita norma: „valdžios galias riboja Konstitucija“.² Tai reiškia, kad valstybės institucijų galios yra tik tokios, kiek jų suteikia Valstybės Konstitucija – Pagrindinis įstatymas.³

Svarbi ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnio nuostata, kad „negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“.⁴ Tai reiškia, kad joks įstatymas ar kitas teisės aktas, reglamentuojantis valstybinės valdžios ir valdymo ar savivaldos institucijų veiklą, funkcijas negali prieštarauti Konstitucijai. Taip pat negali prieštarauti Konstitucijai ir valstybės įstaigų ar pareigūnų veikla, sprendimai, kuriuos jie priima atlikdami jiems pavestas funkcijas. Konstitucijos 5 ir 7 straipsniuose įtvirtintos normos leidžia daryti išvadą: valdžios galių ribojimo konstitucinės prielaidos ir teisėtumo principo įtvirtinimas Konstitucijoje yra būtent tos konstitucinės prielaidos, kurios suponuoja konstitucinės justicijos organo – Konstitucinio Teismo – galias vertinti Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės teisės aktų konstitucingumą.⁵

Visas Konstitucijos VIII skirsnis yra skirtas Konstituciniam Teismui. Jame nustatyti Konstitucinio Teismo įgaliojimai, sudarymo tvarka, teisėjų statusas, Teismo kompetencija, įtvirtinta Konstitucinio Teismo sprendimų teisinė galia bei jų padariniai. Konstitucinio Teismo statusą ir įgaliojimų vykdymo tvarką detalizuoja Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas.⁶

Konstitucinės justicijos instituto paskirtis - laiduoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje, taip pat ir valstybės valdžios institucijų tarpusavio santykių srityje.⁷ Konstitucinė justicija- tai sritis, kuriai savo priimamais sprendimais dažnai tenka paliesti didelių galių turinčių įtakingų politinių jėgų interesus. Įstatymas ar kitas teisės aktas visuomet yra tam tikros įgyvendinamos politikos rezultatas. Todėl bet koks ginčas dėl šių aktų konstitucingumo susijęs su politine valdžia, o Konstitucinis Teismas, nagrinėjantis ginčus dėl teisės aktų konstitucingumo, tampa politinio proceso dalyviu.⁸ Todėl svarbu, kad Konstitucinio Teismo statusą

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 5 str. 1 d.

² Ten pat. 5 str. 2 d.

³ Žilys J. Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. 2001, p. 126.

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 7str. 1 d.

⁵ Žilys J. Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. 2001, p. 126.

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120.

⁷ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. 2003, p.13.

⁸ Favoreu L. Konstituciniai teismai. – Vilnius: Garnelis. 2001, p. 13.

reglamentuojančios nuostatos yra įtvirtinamos Konstitucijoje. Tai yra būtina siekiant įtvirtinti Konstitucinio Teismo nepriklausomumo principą.

Kalbant apie Konstitucinio Teismo vietą valdžios institucijų sistemoje kyla klausimas, ar Konstitucinis Teismas yra „ypatingas“ teismas teismų sistemoje, ar nepriklausoma teisminė institucija, esanti virš tradicinės valdžių sistemos. Konstitucija nepateikia atsakymo į šį klausimą. Tačiau analizuodami Konstituciją galime išskirti keletą momentų. Konstitucinio teismo veiklą reglamentuojančios konstitucinės normos yra išdėstytos Konstitucijos VIII skirsnyje „Konstitucinis Teismas“, o teismų veiklą reglamentuojančios normos yra išdėstytos kitame, t.y. IX skirsnyje „Teismas“. Toks konstitucinių normų išdėstymas Konstitucijoje leidžia padaryti išvadą, kad Konstitucinis Teismas nėra priskiriamas nei bendrosios jurisdikcijos teismų sistemai, nei kuriai nors kitai valstybės valdžios rūšiai, nes normos, reglamentuojančios Konstitucinio Teismo veiklą, yra išskirtos į atskirą Konstitucijos skirsnį. Konstitucinis Teismas nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ pažymėjo, jog tai, kad Konstitucijoje yra du atskiri skirsniai – VIII skirsnis „Konstitucinis Teismas“ ir IX skirsnis „Teismas“ pabrėžia ypatingą Konstitucinio Teismo statusą teisminės valdžios sistemoje, kartu ir visų valstybės valdžią vykdančių valstybės institucijų sistemoje.⁹

Lietuvos Respublikos Konstitucija nepateikia Konstitucinio Teismo apibūdinimo, tačiau Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimas aiškiai nurodo, kad Konstitucinis Teismas yra teisminė institucija. Pagal pavadinimą Konstitucinis Teismas galėtų būti priskiriamas teisminei valdžiai ir užimti aukščiausią vietą teismų hierarchijoje. Tokią vietą lemia išskirtinė jo funkcija – konstitucinio teisingumo garantavimas. Su teismais Konstitucinį Teismą sieja ir bendra paskirtis – vykdyti teisingumą, nagrinėti teisės ginčus laikantis įstatymų numatytų procedūrų. Tačiau yra ir esminių skirtumų: bendrieji teismai sprendžia tik individualias įstatymų pažeidimų bylas ir taiko įstatymo numatytas sankcijas, tuo tarpu Konstitucinis Teismas sprendžia įstatymo ar kito teisės akto atitikimą Konstitucijai ar įstatymams ir priima galutinį ir neskundžiamą sprendimą. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad institucijos, kuriai pagal Konstituciją pavesta vykdyti konstitucinę teisminę kontrolę, pavadinimas – Konstitucinis Teismas - yra tiesiogiai įtvirtintas pačioje Konstitucijoje ir, kad valstybės valdžios institucija, kuri pačioje Konstitucijoje įvardyta kaip teismas, savo konstitucine prigimtimi negali būti ne teismas, tai yra ne teisminė institucija.¹⁰

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Žin., 2006, Nr. 65-2400.

¹⁰ Ten pat.

L. Favoreu pabrėžė: „Jeigu norime pripažinti instituciją konstituciniu teismu, tai ji turi būti tikras teismas.“¹¹ Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas, kuris teisminę valdžią įgyvendina Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir šio įstatymo nustatyta tvarka.¹² Taigi šiame Konstitucinio Teismo įstatymo straipsnyje įtvirtinta Konstitucinio Teismo paskirtis – garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą, be to, šiame straipsnyje yra įtvirtintas Konstitucinio Teismo, kaip savarankiško ir nepriklausomo teismo, statusas.

Įvairūs autoriai pabrėžia skirtingus Konstitucinio Teismo kaip teisminės institucijos bruožus. Nemaža dalis mokslininkų mano, kad Konstitucinis Teismas yra teisminė institucija, kuri įgyvendina specifines konstitucinio teisingumo funkcijas ir kuriam būdingas išskirtinis konstitucinis statusas. K. Lapinskas pateikia prielaidą, kad pagal pavadinimą Konstitucinis Teimas galėtų būti priskiriamas prie teisminės valdžios ir užimti aukščiausią vietą teismų hierarchijoje.¹³ Tokią prielaidą sąlygoja ypatingos Konstitucinio Teismo funkcijos – konstitucinio teisingumo garantavimas, įskaitant teisę anuliuoti įstatymus ir poįstayminius aktus; jo bendra su teismais paskirtis – vykdyti teisingumą. J. Žilys išskiria tokius bruožus: Konstitucinio teismo savarankiškumo ir nepriklausomumo principą, teisėjų konstitucinį statusą, konstitucinio teismo proceso taisyklės savo esme ir turiniu artimos civilinių ginčų nagrinėjimui bendrosios kompetencijos teismuose.¹⁴

Konstitucinis Teismas savo veikloje susiduria su įvairiomis valstybės valdžios institucijomis: Seimu, Respublikos Prezidentu ir Vyriausybe, teismais. Šių institucijų organizacijos ir veiklos pagrindai, jų teisinis statusas, jų vykdomos funkcijos bei tarpusavio santykiai – Konstitucijos reguliavimo sritis.¹⁵ Konstitucinis Teismas turi apsaugoti šią konstitucinio reguliavimo sritį. Konstitucinis Teismas palaiko Konstitucijoje įtvirtintą pusiausvyrą tarp valdžios institucijų, taip pat sprendžia įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių institucijų sąveikos problemas, jų kompetencijos atirbojimo ar apsaugos klausimus. Galime daryti išvadą, kad Konstitucinis Teismas yra visai kitokia institucija, palyginti su sprendimus priimančiomis ar vykdančiomis institucijomis. Jis sprendžia teisės klausimus, tai yra ginčijamą problemą nagrinėja atitiktis Konstitucijai aspektu.

Nagrinėjant Konstitucinio Teismo vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje, labai

¹¹ Favoreu L. Konstituciniai teismai. – Vilnius: Garnelis. 2001, p. 29.

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 1 str. 3 d.

¹³ Lapinskas K. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas valstybės valdžių sistemoje// Konstitucinio Teismo ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje (Konferencijos medžiaga), Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1995, p. 30.

¹⁴ Žilys J. Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. 2001, p. 135-136.

¹⁵ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. 2003, p. 45.

svarbu pabrėžti Konstitucinio Teismo nepriklausomumo principą. Konstitucinio Teismo ir jo teisėjų nepriklausomumas vykdamas teisingumą tai yra nepriklausomumas nuo bet kokios valstybės valdžios institucijos, pareigūnų, politinių partijų, visuomeninių organizacijų, atskirų piliečių; draudimas kištis į Konstitucinio Teismo veiklą; darbo organizavimo nepriklausomumas; materialinės ir techninės garantijos. Tik būdamas savarankiškas, nepriklausomas nuo kitų valdžių Konstitucinis Teismas gali įgyvendinti pagrindinę funkciją – vykdyti teisingumą ir tokiu būdu užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą. Konstitucinis Teismas, interpretuodamas teismų ir teisėjų nepriklausomumo principą, pažymėjo, kad teisėjo ir teismo nepriklausomumas nėra savitiksliis dalykas – tai yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga.¹⁶

Teisminės valdžios savarankiškumą, nepriklausomumą nuo kitų valstybės valdžių lemia ir tai, kad ji, kitaip nei kitos valstybės valdžios, yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. Konstitucinio Teismo nepriklausomumo užtikrinimo prasme yra reikšminga ir pati teismo sudarymo tvarka. Konstitucinio Teismo sudėties sudarymo procese yra įtvirtintas skirtingų valdžių dalyvavimas. Tai leidžia išvengti situacijos, kuomet Konstituciniame Teisme vienos iš valdžių pasiūlyti atstovai įgytų persvarą kitų atstovų atžvilgiu. Tuomet būtų galima atstovavimo vienai iš valdžių situacija. Tokiu būdu būtų pažeistas Konstitucinio Teismo nepriklausomumo principas. Lietuvoje pasirinktas toks Konstitucinio Teismo sudarymo tvarkos variantas, kai Konstitucinį Teismą formuoja visos trys valdžios: įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sudėtį ir sudarymo tvarką nustato Konstitucijos 103 straipsnis bei Konstitucinio Teismo įstatymo 4 straipsnis. Konstitucinį Teismą sudaro devyni teisėjai, skiriami Seimo devyneriems metams vienai kadencijai. Kas treji metai Konstitucinis Teismas atnaujinamas vienu trečdaliu. Po tris kandidatus į Konstitucinio Teismo teisėjus pateikia Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

Konstitucinio Teismo, kaip valstybės valdžios institucijos teisminę prigimtį rodo: Konstitucinio Teismo pavadinimas, Konstitucinio Teismo formavimo tvarka, Konstitucinio Teismo teisėjų veiklos principai ir garantijos, Konstitucinio Teismo teisėjams taikomi darbo ir politinės veiklos apribojimai, Konstitucinio Teismo funkcija – konstitucinė teisminė kontrolė, Konstitucinio Teismo sprendimų teisinė galia.

Išnagrinėję Konstitucinio Teismo vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje galime daryti išvadą, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas yra konstitucinės justicijos institucija, vykdanči konstitucinę teisminę kontrolę. Konstitucinis Teismas – savarankiškas ir nepriklausomas teismas – vykdo konstitucinį teisingumą, garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Žin., 1999, Nr. 109-3192.

konstitucinį teisėtumą. Konstitucinis Teismas yra viena iš valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų, kadangi pagal Konstitucijos suteikiamus įgaliojimus, gali pripažinti kitų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų - Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės – aktus prieštaraujančius aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, ir taip panaikinti šių aktų teisinę galią bei pašalinti juos iš Lietuvos teisės sistemos.

1.2. Konstitucinio Teismo aktai

Konstituciją oficialiai gali aiškinti vienintelis subjektas – Konstitucinis Teismas. Tai Konstitucinis Teismas daro sprenddamas, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktai - neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams.¹⁷

Konstitucijoje Konstitucinio teismo aktams apibūdinti naudojamos dvi sąvokos: sprendimas¹⁸ ir išvada,¹⁹ tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, vykdydamas savo veiklą, priima trijų rūšių aktus: nutarimus, išvadas ir sprendimus. Konstitucinio Teismo aktų konkrečios formos atspindi specifinę kiekvienos rūšies akto paskirtį, nevienodą jų teisinę reikšmę bei skirtingus jų sukuriamus teisinius padarinius ir yra nustatytos Konstitucinio Teismo įstatyme. Konstituciniam Teismui išnagrinėjus bylą iš esmės yra priimami nutarimai ir išvados. Juos galima apibūdinti kaip baigiamuosius Teismo aktus. Tuo tarpu įvairiais procesiniais klausimais, kurie kyla rengiant bylą ir ją nagrinėjant teismo posėdyje, priimami sprendimai.

Konstitucinio Teismo nutarimai ir išvados vadinami baigiamaisiais aktais, nes jie priimami išnagrinėjus bylą iš esmės. Šiuose aktuose yra formuluojama Konstitucinio Teismo nuomonė ir valia dėl byloje keliamos problemos. Konstitucija tokius aktus vadina galutiniais ir neskundžiamais. Konstitucinis Teismas išaiškino, kad formuluotė „yra galutiniai ir neskundžiami“ reiškia, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai, kuriais yra baigiama konstitucinės justicijos byla, tai yra Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms ir piliečiams, neiškiriant nė paties Konstitucinio Teismo: Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, jie suvaržo Konstitucinį Teismą tuo atžvilgiu, kad jis negali jų pakeisti arba jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo.²⁰

Visiems Teismo aktams (išskyrus sprendimus procesiniais klausimais) būdinga panaši vidinė struktūra, sudaryta iš akto pavadinimo, įvadinės dalies, nustatomosios, konstatuojamosios

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 102 str. 1 d.

¹⁸ Ten pat. 105 str. 1 d., 107 str. 2 d.

¹⁹ Ten pat. 105 str. 3 d.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Žin., 2006, Nr. 36-1292.

(motyvuojamosios) ir rezoliucinės dalies.²¹ Nustatomojoje dalyje atskleidžiami bylos pagrindai, ginčo šalių pateikti argumentai. Konstatuojamojoje dalyje – formuluojami Teismo motyvai ir argumentai, kuriais grindžiama rezoliucija. Svarbiausioji dalis yra rezoliucija, nes joje suformuluota Teismo valia.²²

Nutarimai yra priimami išnagrinėjus bylą dėl ginčijamo teisės akto (įstatymo, kito Seimo akto, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktu) konstitucingumo ar teisėtumo. Nutarimas laikytinas pagrindiniu Konstitucinio Teismo priimamu aktu, jį Teismo praktikoje priimama daugiausia. Konstitucinio Teismo nutarimai priimami vertinant aukščiausiųjų valdžios institucijų išleistų teisės aktų atitikimą Konstitucijai ar įstatymams.

Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalis nustato, kad Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams.

Nutarimai pagal sukeltus teisinius padarinius yra nevienodos teisinės reikšmės. Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais konstatuojamas teisės akto nekonstitucingumas, teisiniams padariniams skirta Konstitucijos 107 straipsnio pirma dalis, nustatanti, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Taigi Konstituciniam Teismui pripažinus teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai, jis yra pašalinamas iš teisinės apyvartos.

Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 5 dalis rodo, kad nutarimo galia nėra analogiška įstatymo galiai, nes jo galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį. Kita vertus, Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą dėl įstatymo (ar kito teisės akto) normos prieštaravimo Konstitucijai, ši automatiškai neiškrenta iš įstatymo ir nėra panaikinama. Tokiai nuostatai panaikinti būtina Seimo valia. Konstitucinis Teismas 1995 m. spalio 17 d. nutarime konstatavo, kad konstitucinė nuostata, jog negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai, pati savaime įstatymo negali padaryti negaliojančiu, bet ji reikalauja, kad jo nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatom.²³ Taigi Konstitucinio Teismo konstatavimas, kad tam tikras teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai, pats savaime dar neatkuria

²¹ Birmontienė T., Jarašiūnas E. ir kiti. Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius: LTU Leidybos centras. 2002, p. 462.

²² Birmontienė T., Jarašiūnas E. ir kiti. Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius: LTU Leidybos centras. 2002, p. 462.

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1995, Nr. 86-1949.

Konstituciją atitinkančios padėties, ir yra reikalinga atitinkama įstatymų leidėjo intervencija.²⁴

Nors pagal Konstituciją įstatymas ar kitas aktas negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas prieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo įstatymas yra pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, teisės sistemoje gali atsirasti įvairių neapibrėžčių, teisinio reguliavimo spragų, net vakuumas. Tuomet būtina įstatyminių reguliavimą pakoreguoti taip, kad būtų pašalintos teisinio reguliavimo spragos, kitos neapibrėžtys, kad teisinis reguliavimas taptų aiškus, darnus.²⁵ Todėl Konstitucinis Teismas gali atidėti savo nutarimų oficialų paskelbimą, kad įstatymų leidėjas turėtų laiko pašalinti tas teisinio reguliavimo spragas, kurios atsirastų, jei Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje. Taip Konstitucinis Teismas pasielgė 2002 m. gruodžio 24 d. priimdamas nutarimą byloje dėl Vietos savivaldos įstatymo nuostatų konstitucingumo.²⁶ Konstitucinis Teismas, pripažinęs kai kurias Vietos savivaldos įstatymo nuostatas prieštaraujančiomis Konstitucijai, nustatė, kad nutarimas „Valstybės žiniuose“ oficialiai skelbtinas praėjus dviems mėnesiams nuo jo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje. Tuo Konstitucinis Teismas siekė, kad nebūtų sutrikdytas vietos savivaldos mechanizmo funkcionavimas ir valstybės valdymas. Įstatymų leidėjas turėjo laiko parengti ir priimti atitinkamas Vietos savivaldos įstatymo pataisas. Be to, ir Konstitucinio Teismo įstatyme įstatymų leidėjas numatė Konstituciniam Teismui galimybę nustatyti Konstitucinio Teismo akto paskelbimo datą.²⁷

Kalbant apie Konstitucinio Teismo nutarimus, reikėtų atkreipti dėmesį ir į jų teisinę galią laiko požiūriu. Konstitucijos 107 straipsnis nustato, kad Konstitucijai prieštaraujančios įstatymo normos negali būti taikomos nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas. Pagal minėtą Konstitucijos straipsnį Konstitucinio Teismo nutarimų galia dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai yra nukreipiama į ateitį. 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, jog 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad

²⁴ Staugaitytė V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje// Jurisprudencija. 2006, Nr. 80, p. 101.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88¹ straipsniu įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Žin., 2005, Nr. 9-289.

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų (2000 m. spalio 12 m. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugsėjo 25 d. redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Žin., 2003, Nr. 19-828.

²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 84 str. 4 d.

Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, nėra absoliuti.²⁸ Konstitucinis Teismas pripažino, kad tam tikrais atvejais Konstitucinio Teismo nutarimai gali įgauti grįžtamąją galią.

V. Staugaitytė pabrėžia, kad Konstitucinio Teismo nutarimų retroaktyvumą suponuoja Konstitucijos 110 straipsnio nuostatos – jeigu Konstitucinis Teismas, išnagrinėjęs bylą pagal bendrosios kompetencijos ar administracinio teismo prašymą, ginčijamą teisės aktą pripažįsta prieštaraujančiu Konstitucijai, tai teismas, po Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo atnaujinęs sustabdytos bylos nagrinėjimą, priimdamas sprendimą to teisės akto netaiko.²⁹

Kitokią teisinę reikšmę turi Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais pripažįstama, kad ginčijamas teisės aktas neprieštaruja Konstitucijai ar įstatymams. Šie nutarimai nekeičia teisinio reguliavimo, jais patvirtinamas teisės akto konstitucingumas ir teisėtumas, todėl teisės aktą taikančioms institucijoms neturėtų ateityje kilti abejonių dėl šio konkretaus teisės akto suderinamumo su pagrindiniu valstybės įstatymu. Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą, kad ginčijamas teisės aktas neprieštaruja Konstitucijai, toks teisės aktas ir toliau yra taikomas.

Galime daryti išvadą, kad Konstitucinio Teismo nutarimas – aktas, kuriame atskleidžiamas Konstitucijos normų ir principų turinys, kuriuo pripažįstama, kad ginčijamos įstatymo ar kito teisės akto normos prieštaruja ar neprieštaruja Konstitucijai. Konstitucinio Teismo nutarimuose yra išreiškiama Teismo valia.

Kita Konstitucinio Teismo baigiamojo akto rūšis yra išvada. Konstitucijos 105 straipsnyje nurodyta, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadas:

- 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus;
- 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas;
- 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštaruja Konstitucijai;
- 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštaruja Konstitucijai.³⁰

Prašyti Konstitucinio Teismo išvados gali Seimas, o dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių ir Respublikos Prezidentas.³¹

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“// Žin., 2003, Nr. 124-5643.

²⁹ Staugaitytė V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu// Jurisprudencija. 2005, Nr. 77(69), p. 78.

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 105 str. 3 d.

³¹ Ten pat. 106 str. 5 d.

2004 m. kovo 31 d. Konstitucinis Teismas pateikė išvadą dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.³² Į Konstitucinį Teismą, kaip aukščiausiąją konstitucinės teisenos teisminę instituciją, kreipėsi Seimas, prašydamas pateikti teisinę išvadą, ar Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam taikoma apkalta, veiksmai pažeidžia Konstituciją. Konstituciniam Teismui tenka uždavinys ištirti, ar pareigūno, kuriam iškelta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, tai yra ištirti faktą ir įvertinti jį konstituciniu požiūriu. E. Jarašiūnas pažymėjo, kad Konstitucinis Teismas yra visų pirma teisės teismas. Tačiau kartais tikrinant teisinio reguliavimo konstitucingumą Konstituciniam Teismui nepakanka apsiriboti vien teisės akte nustatyto reguliavimo tyrimu. Teisės tyrimą būtina papildyti faktinių aplinkybių tyrimu.³³ Todėl Konstitucinis Teismas, teikdamas išvadas, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, tiria ir vertina tam tikrus faktus. Konstitucinio teismo išvados turi individualių teisminių bylų požymius, kuriose tiriami ir vertinami faktai, veiksmai, konkrečios aplinkybės.

Išvados teisinė galia lyginant su nutarimu iš esmės skiriasi. Gali atrodyti, kad išvada yra tik konsultacinio pobūdžio Konstitucinio Teismo aktas, kadangi pateikdamas išvadą Konstitucinis Teismas neturi galutinio sprendimo teisės. Šią teisę Konstitucija suteikia Seimui.³⁴ Tačiau Konstitucinis Teismas, 2004 m. kovo 31 d. teikdamas išvadą konstatavo, kad Konstitucinio Teismo išvada, ar Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai, susaisto Seimą tuo atžvilgiu, kad pagal Konstituciją Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta – teisinį faktą, kad Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai, nustato tik Konstitucinis Teismas.³⁵ Konstitucinio Teismo išvadoje nustatytų teisinių faktų Seimas negali paneigti.

Konstitucinis Teismas, teikdamas išvadą, formuluoja savo nuomonę jam pateiktu klausimu. Išvados neturi Konstitucinio Teismo nutarimams būdingos savybės – imperatyvumo ir visuotinio privalomumo. Be to, išvada teikiama konkrečiam, jos paprašiusiam subjektui, o nutarimas galioja absoliučiai visiems. Tačiau Konstitucinio Teismo išvada, kaip ir nutarimas, yra

³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2004, Nr. 49-1600.

³³ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos// Jurisprudencija. 2006, Nr. 80, p. 35.

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 107 str. 3 d.

³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2004, Nr. 49-1600.

galutinė, jokia valstybės institucija, joks pareigūnas ar teisės subjektas negali jos pakeisti arba panaikinti.

Trečia Konstitucinio Teismo aktų rūšis yra sprendimai. Tai procesiniai dokumentai, kuriais pažymimi procesiniai veiksmai. Jie gali būti skirstomi pagal konkretaus procesinio veiksmo esmę.³⁶

Pirmajai grupei priskirtini tie sprendimai, kurie nesukelia bent kiek ženklesnių teisinių pasekmių, formalizuoja procesinį veiksma ir yra vienkartinio pobūdžio, pvz. sujungti prašymus į vieną bylą, atidėti ar atnaujinti bylos nagrinėjimą, skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje.

Antrajai grupei priskirtini tie sprendimai, kuriuose sprendžiami klausimai yra svarbūs ne tik konkrečios bylos procese, bet ir paliečia byloje dalyvaujančių asmenų interesus. Šiai grupei priskiriami: sprendimas nutraukti pradėtą teiseną, sprendimas priimti Respublikos Prezidento teikimą Konstituciniam Teismui ar Seimo nutarimą, kuriuose prašoma iširti teisės akto konstitucingumą, sprendimas ištaisyti Konstitucinio Teismo nutarimą, sprendimas išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą ir kiti sprendimai. Teisės taikymo praktikos požiūriu šie sprendimai yra reikšmingi savo motyvuojančiąja dalimi, kurioje Konstitucinis Teismas pateikia savo motyvus ir argumentus. Pvz., Konstitucinis Teismas 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimu atsisakė nagrinėti Klaipėdos apygardos teismo prašymą iširti teisingumo ministro įsakymu patvirtintos sprendimų vykdymo instrukcijos konstitucingumą, kadangi prašymas nežinybingas Konstituciniam Teismui.³⁷ Šiame sprendime greta formalaus sprendimo nutraukti bylą Konstitucinis Teismas aiškina kai kurias Konstitucijos nuostatas, pvz. teisės aktų hierarchiją, kuri reiškia, kad „draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais“,³⁸ konstatuoja, kad „pagal Konstituciją negalimos tokios teisinės situacijos, kai nebūtų įmanoma teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja tie teisės aktai, kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai“³⁹ ir t.t.

Svarbūs yra Konstitucinio Teismo sprendimai dėl Teismo nutarimų išaiškinimo. Kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, dėl Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimo priimtas sprendimas yra neatskiriamas nuo Konstitucinio Teismo nutarimo.⁴⁰ Pvz., 2005 m. vasario

³⁶ Birmontienė T., Jarašiūnas E. ir kiti. Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius: LTU Leidybos centras. 2002, p. 465.

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas „Dėl Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. rugpjūčio 4 d. prašymo iširti, ar Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 432 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ patvirtintos sprendimų vykdymo instrukcijos 89 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Žin., 2005, Nr. 113-4132.

³⁸ Ten pat.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimo“ //Žin., 2005, Nr. 21-664.

10 dienos sprendime „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimo“ Konstitucinis Teismas išaiškino įvairias Konstitucijos nuostatas, įtvirtinančias Seimo nario statusą.⁴¹

2006 m. lapkričio 21 d. sprendime dėl Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimo dėl Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies konstitucingumo išaiškinimo Konstitucinis Teismas plačiai išdėstė savo poziciją dėl Konstitucinio Teismo nutarimų aiškinimo, t.y. dėl aiškinimo turinio, ribų ir t.t.⁴²

Taigi nors Konstitucinio Teismo sprendimai priimami procesiniais klausimais, tačiau juose dažnai formuluojamos Teismo pozicijos, kurios reikšmingos visapusiškiau pažįstant Konstitucijos turinį, tekstą, principus.

Galime daryti išvadą, kad visi Konstitucinio Teismo aktai turi svarbią reikšmę, plėtoja oficialią konstitucinę doktriną, tačiau vis dėlto pagrindiniais Konstitucinio Teismo aktais laikytini Konstitucinio Teismo nutarimai. Šie aktai turi įstatymo galią ir sukelia esminių teisinių padarinių neatitinkančių Konstitucijos įstatymų ar kitų teisės aktų atžvilgiu.

1.3. Konstitucinio Teismo teisėjų konstitucinis statusas

Konstitucinio Teismo teisminį pobūdį atspindi teisėjų konstitucinis statusas. Teisėjų statuso klausimus reglamentuoja Konstitucija ir Konstitucinio Teismo įstatymas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 103 straipsnyje nustatyta, kad Konstitucinį Teismą sudaro devyni teisėjai, skiriami devyneriems metams vienai kadencijai. Kas treji metai Konstitucinis Teismas atsinaujina vienu trečdaliu. Konstitucinį Teismą formuoja visos trys valdžios: įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė. Tokia Konstitucinio Teismo formavimo tvarka rodo trijų pagrindinių valstybės valdžių sutarimo idėją, nes pašalina net galimybę svarstyti jo pavaldumą kuriai nors valdžiai ar kurios nors iš jų lemiamą įtaką Konstituciniam Teismui. Teismo sudėties formavimo mechanizmas leidžia užtikrinti teismo bešališkumą ir nepriklausomumą. Formuojant konstitucinius teismus siekiama išvengti politinio atstovavimo teisme. Šią problemą padeda išspręsti teisėjo kadencija, nuolatinė teismo sudėties rotacija, ribojimas eiti šias pareigas daugiau kaip vieną kadenciją.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimo“ // Žin., 2005, Nr. 21-664.

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo“ // Žin., 2006, Nr. 127-4849.

Konstitucinio Teismo sudėties formavimo tvarka leidžia užtikrinti Teismo nepriklausomumą jokiai valstybės valdžiai, sumažinti politinio atstovavimo Teisme prielaidas.

Kitas svarbus Konstitucinio Teismo skiriamasis bruožas – Konstitucinio Teismo teisėjais dažniausiai skiriami žymiausi mokslininkai, profesoriai, aukštųjų mokyklų dėstytojai, advokatai. Tokį Konstitucinio Teismo teisėjų sudėties pasirinkimą nulemia tai, kad mokslo elitas yra labiau politiškai neutralus. Tačiau tai ne vienintelė priežastis, dėl kurios teisėjais skiriami mokslo elito atstovai. Konstitucinis Teismas yra konstitucinės doktrinos kūrėjas. Interpretuodamas konstitucines normas Konstitucinis Teismas remiasi doktrina, ją formuoja. Todėl šioje srityje reikalingas gilus doktrinos išmanymas. Panašūs reikalavimai yra taikomi įvairių šalių konstitucinių teismų teisėjams. Pvz., Austrijos Konstitucinio Teismo teisėjais gali būti skiriami teisėjai, administracinių institucijų valdininkai, universitetų teisės ir politikos mokslo fakultetų profesoriai.⁴³ Italijos Konstitucinio Teismo teisėjai parenkami iš bendrosios ir administracinės jurisdikcijos aukščiausiųjų teismų teisėjų, universitetų teisės mokslų profesorių ir advokatų, turinčių dvidešimties metų darbo stažą.⁴⁴

Konstitucinio Teismo teisėjų statusas yra Konstitucinio Teismo statuso dalis. Tam tikra Konstitucinio Teismo teisėjų nepriklausomumo užtikrinimo priemone laikytina priesaika, kurią duoda teisėjas prieš pradėdamas eiti pareigas. Tai numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 104 straipsnio 2 dalyje: „prieš pradėdami eiti savo pareigas Konstitucinio Teismo teisėjai Seime prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai“.⁴⁵ Teisėjų nepriklausomumui užtikrinti yra nustatyta teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumas, jiems suteikiamas neliečiamybės statusas, taip pat socialinio pobūdžio garantijos.

Konstitucijos 115 straipsnyje nustatytas, kad teisėjas nebus atleistas iš pareigų kitais negu šiame straipsnyje numatytais pagrindais (kol nesibaigs įgaliojimų laikas, kol nesulauks įstatyme numatyto pensinio amžiaus, dėl sveikatos būklės ir kt.). Konstitucinio Teismo įstatymas numato tik 3 atvejus, kai teisėjo įgaliojimai gali būti sustabdyti. Šie atvejai yra: kai nustatyta tvarka yra duotas sutikimas patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn; pradėtas apkaltos procesas Seime; jei teisėjas teismo pripažįstamas nežinia kur esančiu. Visais atvejais teisėjo įgaliojimų sustabdymui būtinas Konstitucinio Teismo sprendimas. Įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantija yra svarbi tuo, jog teisėjas, kad ir kokios politinės jėgos būtų valdžioje, išlieka nepriklausomas, jis neverčiamas taikytis prie galimos politinių jėgų kaitos.⁴⁶

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 104 straipsnio 4 dalis nustato, kad Konstitucinio Teismo teisėjai turi tokią pat asmens neliečiamybės teisę kaip ir Seimo nariai. Konstitucinio Teismo

⁴³ Favoreu L. Konstituciniai teismai. – Vilnius: Garnelis. 2001, p. 39.

⁴⁴ Ten pat. p 67.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 104 str. 2 d.

⁴⁶ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. 2003, p. 245.

teisėjų neliečiamybės statusą detalizuoja Konstitucinio Teismo įstatymo 8 straipsnis. Neliečiamybės statusas apima draudimą be Konstitucinio Teismo sutikimo traukti teisėją baudžiamojon, administracinėn atsakomybėn, suimti teisėją ar kitaip varžyti jo laisvę, taip pat yra draudžiama įeiti į jo gyvenamąsias ar tarnybines patalpas, taikyti jo atžvilgiu operatyvines priemones, tai yra apžiūrą, kratą, poėmį tiek gyvenamosiose ar tarnybinėse patalpose, tiek transporto priemonėje. Draudžiama persekioti teisėją už balsavimą ar kalbas, pasakytas Konstituciniame Teisme.

Svarbus vaidmuo siekiant užtikrinti Konstitucinio Teismo teisėjų bešališkumą ir nepriklausomumą tenka ir teisėjų socialinėms garantijoms. Teisėjas privalo būti pasirengęs ne tik profesiniu atžvilgiu, turėti didelį autoritetą, bet ir būti materialiai nepriklausomas. Todėl valstybė turi nustatyti tokią teisėjų ir teismų nepriklausomumą užtikrinančių garantijų visumą, kuri užtikrintų teismo nešališkumą priimant sprendimus, neleistų kištis į teisėjo ar teismo veiklą, įgyvendinant teisingumą. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ir kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas gali būti traktuojami kaip kėsینimasis į teisėjo ir teismų nepriklausomumą.⁴⁷

Konstitucinio Teismo teisėjų nepriklausomumas užtikrinamas ir kitu atžvilgiu: Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje yra išakmiai įtvirtintas draudimas teisėjams per visą savo profesinės karjeros laiką gauti kitą atlyginimą, išskyrus atlyginimą už kūrybinę ar pedagoginę veiklą. Konstitucinio Teismo teisėjams taikomi tam tikri apribojimai tiek viešajame, tiek privačiajame sektoriuje. Šių apribojimų nustatymo pagrindinis tikslas – išvengti politinių ar ekonominių interesų atstovavimo Konstituciniame Teisme. Šie ribojimai reikalingi ir tam, kad teisėjai galėtų susikcentruoti ties pagrindiniu darbu. To reikalauja vis didėjančios Konstitucinio Teismo bylų apimtys. Tam tikri apribojimai yra taikomi ir kitų valstybių konstitucinių teismų teisėjams, pvz., Austrijos Konstitucinio Teismo teisėjo pareigos nesuderinamos su Federacinės Vyriausybės, Žemės Vyriausybės, Nacionalinės Tarybos, Federacinės Tarybos ar bet kokios kitos atstovaujamosios bendros kompetencijos institucijos nario pareigomis, o taip pat politinės partijos funkcionieriaus ar jos aparato darbuotojo pareigomis. Kitos pareigos, privati veikla netrukdo eiti Konstitucinio Teismo teisėjo pareigų.⁴⁸ Vokietijos Federacinio Konstitucinio Teismo teisėjai negali užsiimti kita veikla, tik universitetų profesoriams leista toliau dirbti dėstytojais su sąlyga, kad teisėjo pareigoms, palyginti su dėstytojo darbu, bus teikiama pirmenybė.⁴⁹

Lietuvos Konstitucinio Teismo teisėjams taip pat yra taikomi papildomos veiklos apribojimai. Konstitucijos 104 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad apribojimai taikomi darbo ir

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Žin., 1999, Nr. 109-3192.

⁴⁸ Favoreu L. Konstituciniai teismai. – Vilnius: Garnelis. 2001, p. 40.

⁴⁹ Ten pat. p. 54.

politinės veiklos srityje.⁵⁰ Konstitucinio Teismo teisėjams taikomi tie patys apribojimai kaip ir bendrosios jurisdikcijos teismų teisėjams. Teisėjai negali užimti renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse. Jis taip pat negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Teisėjų pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis ar darbu suponuoja ir valstybės pareigą nustatyti teisėjo orumą bei profesinį statusą atitinkantį atlyginimą bei socialines garantijas.

2. KONSTITUCINIO TEISMINIO PROCESO KONSTITUCINIAI PAGRINDAI

2.1. Konstitucinio teismo proceso šaltiniai

Teisės šaltinio sąvoka traktuojama nevienodai. Dar P. Leonas skyrė tris „teisės šaltinių“ reikšmes:

- 1) teisės pažinimo šaltiniai (įstatymų tekstai, papročių užrašai, teismų bylos, metraščiai, literatūros kūriniai ir kt., kuriuose esama pėdsakų teisei pažinti);
- 2) faktoriai, kurie gimdo teisę (įvairūs visuomenės interesai, dorovės, idėjos, tikiškiečiai; tai teisės šaltiniai materialine prasme);
- 3) visuotinai privalomos juridinės normos (tai teisės šaltiniai formaliąja prasme).⁵¹

Konstitucinės teisės doktrinoje sąvoka „teisės šaltinis“ dažniausiai reiškia teisės normų įtvirtinimo ir išraiškos būdą.⁵² K. Lapinskas teigia, kad galime išskirti dvi dažniausiai vartojamas sąvokos „teisės šaltinis“ prasmes: sociologinę ir teisinę. Sociologinis teisės šaltinio aspektas turi tikslą ir padeda atskleisti pačios teisės atsiradimo priežastis, objektyvias jos kilmės prielaidas ar šaknis. Dažniausiai konstatuojama, kad teisės atsiradimo priežastys glūdi pačioje visuomenėje, jos poreikiuose. Antroji prasmė yra juridinė, nes teisės šaltiniu suprantama teisės normų objektyvizavimo, tai yra, išorinės išraiškos, forma.⁵³

Konstitucinio teismo proceso šaltiniai sudaro vientisą, organiškai susijusią sistemą. Svarbią reikšmę turi konstitucinio teismo proceso šaltinių klasifikavimas pagal jų teisinę galią. Taip grupuojami teisės šaltiniai sudaro hierarchinę sistemą. Be to, toks teisės šaltinių suskirstymas atitinka teisės sistemingumo ir nuoseklumo principus. Pagal teisinę galią konstitucinio teismo proceso šaltiniai galėtų būti grupuojami tokia tvarka:

- 1) Konstitucija, Konstitucijos pataisos, konstituciniai įstatymai;
- 2) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai;

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 104 str. 3 d.

⁵¹ Leonas P. Teisės enciklopedija. - Vilnius. 1995, p. 161,162.

⁵² Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas. – Vilnius: Justitia. 2000, p. 41.

⁵³ Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1998, p. 85.

- 3) įstatymai, Seimo statutai;
- 4) poįstatyminiai aktai (Seimo nutarimai, Lietuvos Respublikos Prezidento dekretai ir kt.)

Atskirą konstitucinio teismo proceso šaltinių grupę sudaro fakultatyviniai teisės šaltiniai, tai – teisminė praktika, teisės principai, teisės doktrina. Fakultatyvinės teisės šaltiniai papildo kitų konstitucinio teismo proceso šaltinių įtvirtintą teisinį reguliavimą.

Nagrinėjant Lietuvos Konstitucinio teismo proceso šaltinius pagal jų teisinę galią, aukščiausią vietą joje užima Lietuvos Respublikos Konstitucija. Konstitucija – aukščiausios galios įstatymas, reguliuojantis svarbiausius santykius. Iš kitų įstatymų Konstitucija išsiskiria aukščiausia teisine galia. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucija apibūdinama kaip pagrindinis įstatymas, turintis aukščiausią teisinę galią įstatymų hierarchinėje sistemoje. Be to, Konstitucija įtvirtina pagrindines teismo reguliavimo nuostatas ir sudaro įstatymų leidybos pagrindą, visi teisės aktai turi būti teisėti: įstatymai negali prieštarauti Konstitucijai, o poįstatyminiai aktai – Konstitucijai ir įstatymams.⁵⁴

Lietuvos Respublikos Konstitucija yra pagrindinis konstitucinio teismo proceso šaltinis. Konstituciją vadiname pagrindiniu teisės šaltiniu dėl to, kad visi kiti teisės aktai negali jai prieštarauti. Konstitucija įpareigoja įstatymų leidėją priimti tam tikrus teisės aktus, kurie plėtotų ir sukonkretintų konstitucinius principus ir normas. Konstitucijos, kaip teisės šaltinio, vaidmuo ypač svarbus turint omenyje jos 6 straipsnį, formuluojantį tiesioginio Konstitucijos taikymo principą, nes Konstitucinis Teismas sprendžia bylas tiesiogiai vadovaudamasis Konstitucija. Būtent Konstitucijos VIII skirsnyje „Konstitucinis Teismas“ nustatyta Konstitucinio Teismo sudarymo tvarka, sudėtis, kompetencija, išvardyti subjektai, kurie turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, nustatyta Konstitucinio Teismo sprendimų teisinė galia. Konstitucijos reikšmė ir jos įtaka konstitucinio teismo proceso teisei išryškėja taikant konkrečiose bylose konstitucinius principus.

Vienu svarbiausių konstitucinio teismo proceso šaltiniu laikytina oficialioji konstitucinė doktrina, kurią formuoja Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstituciją. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „oficialios konstitucinės doktrinos formavimas – tai ne vienkartinis aktas, bet laipsniškas ir nuoseklus procesas, kuris yra nenutrūkstamas ir niekuomet nebūna visiškai baigtas. Oficiali konstitucinė doktrina bet kuriuo teismo reguliavimo klausimu yra formuojama „ne visa iškart“, bet „byla po bylos“, vienus jos elementus (fragmentus), atskleistus ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose, papildant kitais, atskleidžiamais Konstitucinio Teismo aktuose, priimamuose naujose konstitucinės justicijos

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Žin., 1999, Nr. 109-3192.

bylose.⁵⁵ Oficialiąją konstitucinę doktriną sudaro Konstitucinio Teismo nutarimai, sprendimai, išvados, nutarimų aiškinimas. E. Kūris teigė, kad „šiandien konstitucinė jurisprudencija, kaip įvairių „dalinių“ konstitucinių doktrinų bei jomis grindžiamų sprendimų visuma, yra ne mažiau svarbus konstitucinės teisės šaltinis nei „pradinis“ konstitucinis dokumentas; ji yra Konstitucijos turinio suvokimo ir vienodo tiesioginio taikymo prielaida“.⁵⁶

Atsižvelgdami į Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad Konstitucinio Teismo priimti nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams, galėtume daryti išvadą, kad Konstitucinio Teismo nutarimai savo galia yra lygiaverčiai įstatymui. Konstitucinio Teismo nutarimo ir įstatymo teisinės galios negalime mechaniškai lyginti, nes tokiu būdu lygindami galėtume daryti išvadą, kad Konstitucinio Teismo aktai savo teisine galia turi tam tikrą prioritetą įstatymų atžvilgiu, kadangi Konstitucinio Teismo nutarimu diskvalifikuojama įstatymo norma. Tačiau Konstituciniam Teismui pripažinus įstatymo normą prieštaraujančia Konstitucijai, ši norma automatiškai neiškrenta iš įstatymo ir nėra panaikinama. Tokiai normai panaikinti būtina Seimo valia.

Konstitucinio Teismo nutarimas – tai aktas, kuriame atskleidžiamas Konstitucijos normų ir principų turinys, kuriuo pripažįstama, kad ginčijamos įstatymo ar kito teisės akto normos prieštarauja arba neprieštarauja Konstitucijai. E. Kūris pabrėžė, kad „konstitucinės jurisprudencijos, kaip naujo konstitucinės teisės šaltinio, iškelimas verčia modifikuoti įprastą Konstitucijos, kaip „pagrindinio įstatymo“, sampratą, papildyti ją „gyvosios“, nuolat evoliucionuojančios Konstitucijos idėja“.⁵⁷

Kyla diskusijos ir dėl to, ar konstitucinės teisės šaltiniu laikytina tik rezoliucinė nutarimo dalis ar ir konstatuojamoji. Kartais yra sakoma, kad įpareigojanti yra tik Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinė dalis, kurioje yra pripažįstama, kad teisės aktas prieštarauja arba neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas ne kartą yra patvirtinęs Konstitucinio Teismo nutarimo, kaip vientiso akto, sampratą. J. Žilys pabrėžė, kad „Konstitucinio Teismo aktai, atspindėdami Konstitucijos vientisumo principą, yra neskaidomi, o jų dalys (nustatančioji, konstatuojamoji, rezoliucinė) sudaro vientisą visumą. Argumentai ir motyvai, kuriais rėmėsi

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo“ // Žin., 2006, Nr. 127-4849.

⁵⁶ Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija// Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas (Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga) .- Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 14.

⁵⁷ Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija// Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas (Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga).- Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002, p. 16.

Konstitucinis Teismas, yra svarbūs teisminio precedento požymiai.⁵⁸ Todėl Konstitucinio Teismo nutarimo konstatuojamoji dalis, kurioje išdėstomi motyvai ir argumentai, negali būti nesiejama su Konstitucinio Teismo sprendimu, ir kaip pažymėjo T. Birmontienė „šia prasme turėtų būti traktuojami kaip šio teisės šaltinio elementas.“⁵⁹ Be to, Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinėje dalyje suformuluotas formalus sprendimas, ar konkrečioje byloje ginčijamas teisės aktas neprieštaruja Konstitucijai, yra nukreipiamas tarsi į praeitį, tuo tarpu motyvai skiriami ateičiai. E. Kūris pabrėžė, kad „jeigu konstitucinės justicijos funkcijos apsiribotų vien minėtų formalių klausimų (ginčų dėl teisės aktų konstitucingumo per se) sprendimu, konstitucinė justicija būtų nukreipta tik į praeitį, bet ne į ateitį.“⁶⁰

Taigi ypatingai svarbiu konstitucinio teisminio proceso šaltiniu laikytina oficialioji konstitucinė doktrina, kurią formuoja Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstituciją.

Kitas svarbus konstitucinio teisminio proceso šaltinis - Konstitucinio Teismo įstatymas. Šis įstatymas reglamentuoja Konstitucinio Teismo statusą, teiseną Konstituciniame Teisme, teisminių nagrinėjimą ir t.t.⁶¹

Konstitucinio teisminio proceso šaltiniams galime priskirti ir Konstitucinio Teismo reglamentą, kuris reguliuoja Konstitucinio Teismo vidaus klausimus, teisėjų profesinio elgesio taisykles, aparato struktūrą, raštvedybą ir kitus klausimus.⁶² Taip pat Konstitucinio teisminio proceso šaltiniu yra ir Lietuvos Respublikos Seimo statutas, kuriame tarp kitų išvardintų Seimo nario teisių yra ir teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą bei numatyta, kaip ši teisė yra realizuojama.⁶³

Kaip konstitucinio teisminio proceso šaltinį reikėtų paminėti mokslinę teisės doktriną. Mokslo šaltiniai padeda formuoti oficialiajai konstitucinei doktrinai, kurią formuoja Konstitucinis Teismas.

2.2. Konstitucinio teisminio proceso principai

Konstitucinio teisminio proceso principai – tai pagrindinės nuostatos, įtvirtintos atitinkamose teisės normose ar suformuluotos Konstitucinio Teismo praktikos ir teisės doktrinos. Principas - tai pagrindinė idėja, nuostata. Konstitucinio teisminio proceso principai išreiškia proceso esmę. Principas gali būti tiek faktinis, tiek teisinis. Faktinis principas tampa teisiniu tik kai jo esmė, turinys yra įtvirtinami konkrečiose teisės normose arba jį pripažįsta teismų

⁵⁸ Žily J. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje// Jurisprudencija: mokslo darbai. 2000, Nr. 17(9), p.77.

⁵⁹ Birmontienė T. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje// Jurisprudencija: mokslo darbai. 2002, Nr. 30(22). p. 150.

⁶⁰ Kūris E. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 straipsnio jurisprudencinis komentaras// Jurisprudencija. 2005, Nr. 64(56). p. 56.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120.

⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamentas// <http://www.lrkt.lt/Reglamentas.html> (prisijungimo laikas 2006-09-25).

⁶³ Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Žin., 1994, Nr. 15-249.

praktika.⁶⁴ Tik tada galime kalbėti apie vieno ar kito principo pažeidimą, pasireiškiantį konkrečios teisės normos pažeidimu.

Konstitucinio teismo proceso principus lemia pati konstitucinio teismo proceso esmė ir tikslai. Todėl principai turi užtikrinti konstitucinio teismo proceso uždavinių įgyvendinimą. Principai vaidina labai svarbią reikšmę teisminės valdžios institutų vystymesi, tame tarpe ir konstitucinio teismo proceso vystymesi, užtikrindami Lietuvos Respublikos Konstitucijos, konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugą.

Pagal įtvirtinimo formą skiriami konstituciniai, t.y. įtvirtinti Konstitucijoje, ir kituose įstatymuose nustatyti principai. Pagal turinį ir išraiškos formą principai gali būti skirstomi į bendruosius ir specialiuosius. Bendrieji principai būdingi visai teisės sistemai. Specialieji principai kyla iš bendrųjų, juos konkretizuoja, ir būdingi mažesniai teisės institutų daliai. Tačiau principų skirstymas į pagrindinius ir išvestinius nėra visiškai teisingas, kadangi visi jie yra vienu ar kitu teisminės valdžios institutų pagrindas. Išvestiniai principai nėra nė kiek mažiau privalomi negu tie, iš kurių jie buvo išvesti. Pažymėtina ir tai, kad principai, kaip ir pati teisė, nuolat plėtojai, kinta.

Principų turinio atskleidimas vyksta oficialiai aiškinant Konstituciją – plėtojant konstitucinę doktriną kiekvienu klausimu, kuris tam tikroje byloje yra Konstitucinio Teismo nagrinėjimo dalykas. V. Sinkevičius teigė, kad Konstituciją reikia nuolat aiškinti, nes tol, kol kuri nors Konstitucijos nuostata nėra oficialiai išaiškinta, ji gali būti įvairiai interpretuojama.⁶⁵

Galime išskirti tokius pagrindinius konstitucinio teismo proceso principus: teisėtumas, Konstitucijos viršenybė ir tiesioginis taikymas, teismo ir teisėjų nepriklausomumas, kolegialumas, viešumas, teismo proceso žodiškumas, valstybinės kalbos principas, teismo proceso nepertraukiamumas, rungtyniškumas ir šalių lygybė, teismo proceso visapusiškumas ir objektyvumas, įrodymų tyrimo betarpiškumas, teismo proceso dispozityviškumas, teismo proceso ekonomiškumas.

Aptarsime kiekvieną iš aukščiau paminėtų principų.

Teisėtumo, Konstitucijos viršenybės ir tiesioginio taikymo principas. Teisėtumas – visuomenės gyvenimo pagrindas. Valstybės institucijos, pareigūnai, organizacijos ir piliečiai privalo gerbti teisės normas ir jomis vadovautis. Teisėtumas – universalus teisės principas. Šis principas vienas iš svarbiausių ne tik Konstitucinio Teismo, bet ir kitų valstybės institucijų veikloje. Teisėtumo turinį sudaro įstatymų laikymasis ir vadovavimasis jais. Teisėtumo principas padeda saugoti ir ginti žmonių teises ir teisėtus interesus. Šis principas išplaukia iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir yra glaudžiai susijęs su kitu principu – Konstitucijos viršenybės ir tiesioginio taikymo principu.

⁶⁴ Laužikas E. ir kt. Civilinio proceso teisė. - Vilnius: Justitia. 2003, I t., p. 132.

⁶⁵ Sinkevičius V. Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos// Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22), p. 132.

Konstitucijos viršenybės principas yra ne tik konstitucinio teismo proceso, bet ir konstitucinis principas. Šis principas įtvirtintas pačioje Konstitucijoje: Konstitucijos 5 str. 2 d. nuostatoje, kad valdžios galias riboja Konstitucija; 6 str. 1 d. nuostatoje, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas; 6 str. 2 d. nuostatoje, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija; 7 str. 1 d. nuostatoje, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai, 102 str. 1 d. nuostatoje, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai arba įstatymams ir t.t. E. Kūris pabrėžė, kad Konstitucijos viršenybė reiškia, kad joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, kad niekas negali pažeisti Konstitucijos, kad konstitucinė tvarka gali ir turi būti ginama, kad pati Konstitucija nustato procedūrą, kuria gali būti patikrinama bet kokio teisės akto atitiktis Konstitucijai.⁶⁶ Interpretuodamas Konstitucijos viršenybės principą, Konstitucinis Teismas akcentavo, kad šis principas yra pamatinis demokratinės teisinės valstybės principas. Konstitucinis Teismas ne kartą pabrėžė, kad įstatymai ir kiti teisės aktai negali prieštarauti Konstitucijai.⁶⁷ Su Konstitucijos viršenybe neatsiejamai susijęs tiesioginis jos taikymas ir galimybė ginti savo teises remiantis Konstitucija.

Svarbu pažymėti ir tai, kad pats Konstitucinio Teismo kaip teisminės institucijos buvimo faktas padeda užtikrinti valstybėje teisėtumą. Konstitucinio Teismo paskirtis ir kompetencija – vykdyti teisingumą. Konstitucinis Teismas garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą, nustatyta tvarka sprenddamas, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams.⁶⁸ Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylas, ne tik pats vadovaujasi Konstitucija ir įstatymais, bet ir prižiūri, kad kiti proceso dalyviai elgtųsi taip, kaip to reikalauja įstatymai.

Teismo ir teisėjų nepriklausomumo principas. Teismo ir teisėjų nepriklausomumas – vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų. Konstitucinio Teismo, įgyvendinančio konstitucinį teisingumą, nepriklausomumas įtvirtintas Konstitucijos 5 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Šis straipsnis įtvirtina valdžių padalijimo principą. Visos valdžios yra savarankiškos ir nepriklausomos sprendamos jų kompetencijai priskirtus uždavinius. Įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia negali įtakoti teismų veiklos, tame tarpe ir Konstitucinio Teismo veiklos. Konstitucinio Teismo savarankiškumas priimant sprendimus rodo jo nepriklausomumą nuo kitų valstybės valdžių. Kitas svarbus Konstitucijos straipsnis, kuriame įtvirtintas teismo ir teisėjų

⁶⁶ Kūris E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai// Jurisprudencija. 2002, Nr. 26(18). p. 36.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas „Dėl Seimo nutarimo Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos sudarymo klausimais“//Žin., 1997, Nr. 67-1696.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 1str. 1 d.

nepriklausomumas teigia, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo.⁶⁹ Konstitucinio Teismo įstatyme taip pat įtvirtinta nuostata, kad Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas.⁷⁰ Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą. Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos“.⁷¹ Šiame nutarime taip pat konstatuota, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Svarbiausias kriterijus, kuriuo būtina vadovautis vertinant teisėjo ir teismo nepriklausomumą yra tas, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos žmogaus teisės turėti nešališką ginčo arbitražą.

Viena vertus, teismų ir teisėjų nepriklausomumas reiškia institucinį teismų sistemos nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios. Tai reiškia, kad teismas vykdo teisingumą vadovaudamasis tik teise ir savo teisine sąmone. Vykdydamas teisingumą teismas nepriklauso nuo byloje dalyvaujančių asmenų ir klauso tik įstatymo. Bet koks įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios kišimasis į teismų veiklą, susijusią su teisingumo vykdymu, finansiniu, organizaciniu ar kitokiu teismų priklausymu nuo kitų valdžių reiškia šio principo pažeidimą. Teismo kompetencija turi būti nustatyta tik įstatymo, ir kitos valdžios privalo nesikišti į sritį, kuri yra teismo kompetencija.

Antra vertus, šis principas reiškia asmeninį teisėjo nepriklausomumą sprendžiant ir nagrinėjant konkrečias bylas, tai yra teisėjų nepriklausomumas nuo bylos šalių, jų atstovų, politinių partijų ir kitų išorinių jėgų. Teisėjas privalo nepasiduoti valdžios institucijų, pareigūnų, visuomeninių organizacijų ar atskirų asmenų įtakai. Teisėjo nepriklausomumas reiškia, kad spėsdamas bylas teisėjas vadovaujasi tik teise ir teisine sąmone.

Teisėjų nepriklausomumui užtikrinti svarbu nustatyti tinkamą jų skyrimo ir atleidimo tvarką. Konstitucinio Teismo, kaip ir kitų teismų, savarankiškumą, nepriklausomumą lemia ir tai, kad jis, kitaip nei kitos valstybės valdžios yra formuojamas ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. Konstitucinio Teismo sudėties formavimo procese dalyvauja skirtingos valstybės valdžios: įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė. Konstitucijos 103 straipsnyje nurodyta, kad Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai, skiriami devyneriems metams ir tik vienai kadencijai. Po tris kandidatus į Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Seimas iš kandidatų, kuriuos pateikia Respublikos Prezidentas,

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 109 str. 2 d.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993. Nr. 6-120. 1str 3 d.

⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Žin., 1999, Nr. 109-3192.

Seimo pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.⁷² Konstitucija taip pat numato, kad teisėjai gali būti atleidžiami iš pareigų tik Konstitucijos 115 straipsnyje numatytais pagrindais. Konstitucija ir Konstitucinio Teismo įstatymas pateikia baigtinį sąrašą atvejų, kuriems esant teisėjas gali būti atleidžiamas iš pareigų.

Svarbu yra tai, kad Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo tvarka, kadencijos laikas, atleidimo tvarka yra įtvirtinti svarbiausiame valstybės dokumente – Konstitucijoje. Tokiu būdu nepriklausomai nuo politinių jėgų valdžioje, nuo jų kaitos, teisėjas ir teismas išlieka nepriklausomas ir gali vykdyti teisingumą, garantuoti teisės viešenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves.

Konstitucinio teismo teisėjų nepriklausomumą padeda užtikrinti ir tai, kad Konstitucinio Teismo teisėjo asmuo yra neliečiamas. Ši nuostata yra įtvirtinta tiek Konstitucijoje, tiek Konstitucinio Teismo įstatyme. Šio įstatymo 8 straipsnyje pažymėta, kad Konstitucinio Teismo teisėjas be Konstitucinio Teismo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn, suimamas ar kitaip suvaržoma jo laisvė.⁷³ Taip pat draudžiama įeiti į gyvenamąsias ar tarnybines Konstitucinio Teismo teisėjo patalpas, daryti ten arba teisėjo asmeniniame ar tarnybiniame automobilyje krata, apžiūrą, poėmį ir t.t., išskyrus atvejus, kai Konstitucinio Teismo teisėjui yra iškelta baudžiamoji byla.

Svarbus vaidmuo užtikrinant Konstitucinio Teismo ir teisėjų nepriklausomumą tenka teismo ir teisėjų materialiniam aprūpinimui. Valstybė turi užtikrinti lėšas, leidžiančias teisėjams tinkamai vykdyti savo funkcijas. Konstitucinio Teismo savarankiškumą ir nepriklausomumą garantuoja įstatymo laidojamos finansinės, materialinės – techninės, organizacinės garantijos. Konstitucinio Teismo įstatymo 5⁽¹⁾ straipsnyje nurodyta, kad draudžiama riboti teisinės, organizacinės, finansinės, informacinės, materialinės – techninės ir kitas Konstitucinio Teismo veiklos sąlygas. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad bet kokie mėginimai mažinti teisėjų atlyginimą ar kitas socialines garantijas, taip pat teismų finansavimo ribojimas gali būti traktuojami kaip kėsinimasis į teismų ir teisėjų nepriklausomumą,⁷⁴ ir pažeidžia Konstitucijoje įtvirtintą teisėjų nepriklausomumo principą.⁷⁵

Teismo ir teisėjų nepriklausomumo principo svarbumą rodo ir tai, kad jis įtvirtintas ne tik nacionaliniuose, bet ir tarptautiniuose teisės aktuose. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnis nustato, jog kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama lygybės ir

⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 103 str. 1 d.

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 8str. 2 d.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Žin., 1999, Nr. 109-3192.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl teisėjų darbo apmokėjimo įstatymo normų“ //Žin., 2001, Nr. 62-2276.

viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto kompetetingo, nepriklausomo ir nešališko teismo.⁷⁶ Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 10 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad kiekvienas žmogus, remdamasis visiška lygybe, turi teisę į tai, kad jo byla viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas.⁷⁷

Vadinasi, valstybė turi užtikrinti ir gerbti teisėjų nepriklausomumą, nesikišti į bylą nagrinėjimą, sudaryti darbo sąlygas, užtikrinančias, kad bylos būtų sprendžiamos be jokios išorinės įtakos, o tik vadovaujantis teise ir teisine sąmone, užtikrinti lėšas, leidžiančias teisėjams tinkamai vykdyti savo funkcijas – įgyvendinti teisingumą, ginti žmogaus teises ir laisves.

Kolegialumo principas. Kolegialumas – vienas iš pagrindinių Konstitucinio Teismo veiklos principų. Kolegialus bylą nagrinėjimas teisme leidžia užtikrinti visapusišką, išsamų ir objektyvų bylos išnagrinėjimą ir teisėtą bei pagrįstą sprendimų priėmimą. Būtent kolegialumas suteikia galimybę išnagrinėti visus įrodymus, juos visapusiškai įvertinti, tinkamai pritaikyti teisės normas ir tokiu būdu objektyviai iš esmės išspręsti bylą. Kolegialumo principas įtvirtintas Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnyje, kuris numato, kad Konstitucinis Teismas bylas nagrinėja ir nutarimus, išvadas ar sprendimus priima kolegialiai.⁷⁸ Tai reiškia, kad visos bylos Konstituciniame Teisme nagrinėjamos kolegialiai. Konstitucinis teisminis procesas, skirtingai nuo bendrosios kompetencijos teismų proceso, nenumato galimybės bylą nagrinėti vienam teisėjui. Be to, Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnis įtvirtina nuostata, kad Konstitucinis Teismas gali nagrinėti bylą ir priimti sprendimus, jei posėdyje dalyvauja ne mažiau kaip 2/3 teisėjų. Įstatymas numato ir kvorumą, kuriam esant Konstitucinis Teismas gali priimti sprendimus teismo posėdyje. Sprendimai priimami ne mažesne kaip pusės posėdyje dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma.

Kolegialiai ne tik priimami teismo sprendimai dėl teisės aktų konstitucingumo, bet ir kiti sprendimai, pvz. skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje, grąžinti bylą papildomai ištirti, atsisakyti nagrinėti bylą.

Kolegialumas suteikia visiems teisėjams vienodas galimybes tiesiogiai dalyvauti sprendžiant bylas ir priimant sprendimus, o tai užtikrina visapusišką ir objektyvų bylos išnagrinėjimą.

Viešumo principas. Viešumo principo svarbą rodo tai, kad jis įtvirtintas ne tik nacionaliniuose, bet ir tarptautiniuose teisės aktuose. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 10 straipsnyje rašoma, kad kiekvienas žmogus turi teisę į tai, kad jo byla viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas,⁷⁹ o Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnyje nustatyta, jog kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama lygybės ir

⁷⁶ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys.-Vilnius: Mintis, 1991.

⁷⁷ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys.-Vilnius: Mintis, 1991.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 19str. 1 d.

⁷⁹ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys.-Vilnius: Mintis, 1991.

viešumo sąlygomis.⁸⁰ Viešumo principas beveik visose valstybėse pripažįstamas vienu iš pagrindinių proceso principų. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 117 straipsnio pirmoji dalis nustato, kad visuose teismuose bylos yra nagrinėjamos viešai. Tačiau visos anksčiau minėtos normos numato ir viešumo principo išimtį, tai yra žmogaus asmeninio ar šeimyninio gyvenimo slaptumui apsaugoti, taip pat jeigu viešai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybinę, profesinę, komercinę paslaptį, teismo posėdis gali būti uždaras.

Viešumas suprantamas kaip šalių ar kitų byloje dalyvaujančių asmenų teisė dalyvauti procese nagrinėjant bylą, susipažinti su visa bylos medžiaga. Be to, viešumas reiškia ir visuomenės teisę dalyvauti procese, gauti ir skelbti informaciją apie bylos nagrinėjimą. Kai kurie autoriai išskiria 2 viešumo formas:

- 1) visuomenės dalyvavimas teismo procese;
- 2) žiniasklaidos teisė informuoti apie vykstantį procesą.⁸¹

Teisminio proceso viešumas yra viena iš tinkamo proceso garantijų. Viešumas tarsi įpareigoja teismą ir visus byloje dalyvaujančius asmenis sąžiningai vykdyti savo procesines pareigas ir griežtai laikytis visų proceso normų ir taisyklių. Šis principas padeda kontroliuoti teismo ir byloje dalyvaujančių asmenų veiklą. Tik vedant procesą viešai galima įsitikinti, kad jis vyksta sąžiningai, nepažeidžiamos nė vienos iš šalių teisės, nesąžiningam teisėjui mažiau galimybių piktnaudžiauti. Be to, teismo posėdžių viešumas trukdo daryti įtaką teismui, o tai garantuoja teismo nepriklausomumą. Teismo proceso viešumo principas leidžia visuomenei kontroliuoti teismus, nes viešai nagrinėjant bylas didinamas pasitikėjimas teismu, drausminamos šalys, jos sulaikomos nuo nesąžiningų poelgių.

Teismo proceso viešumo principas taikomas teismo posėdžiams, bylos medžiagai ir teismo sprendimams. Konstitucinio Teismo įstatymo 18 straipsnyje nurodyta, kad Konstitucinio Teismo posėdžiai yra vieši, juos gali stebėti pilnamečiai asmenys bei spaudos ir kitų visuomenės informavimo priemonių atstovai. Esantys teismo posėdžių salėje asmenys iš savo vietų gali įrašinėti, stenografuoti ar užrašinėti posėdį.⁸² Tačiau Konstitucinio Teismo įstatymas numato tam tikrus apribojimus, tai yra fotografuoti, filmuoti, daryti videoįrašus, transliuoti posėdžius per radiją ar televiziją galima tik Konstituciniam Teismui leidus.

Konstitucinio teisminio proceso viešumo principas pasireiškia ne tik tuo, kad visuomenės atstovai gali dalyvauti teismo posėdžiuose, bet ir tuo, kad įstatymas įpareigoja Konstitucinį Teismą skelbti apie teisinius posėdžius Konstitucinio Teismo patalpose, interneto

⁸⁰ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys.-Vilnius: Mintis, 1991.

⁸¹ Salikov M. S. Konstitucionnyj sudebnyj process: Vadovėlis.- Maskva: Norma, 2003, p. 34.

⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 18str. 2 d.

tinklalapyje bei pranešti visuomenės informavimo priemonėms.⁸³ Nežiūrint to, kad Konstitucinio Teismo posėdžiai yra vieši, Konstitucinio Teismo įstatymas numato galimybę tikrinti įeinančių į salę asmenų dokumentus, daiktus, atlikti asmens apžiūrą, jei yra pagrindo manyti, kad gali kilti grėsmė Teismo ar jo dalyvių saugumui. Išskirtiniais atvejais Konstitucinis Teismas gali skirti uždarus posėdžius, jeigu tai būtina valstybės, profesinei, komercinei paslapčiai arba piliečių saugumui ar visuomenės dorovei garantuoti.⁸⁴

Bylos medžiagos viešumas reiškia, kad su išnagrinėtos bylos medžiaga turi teisę susipažinti bet kuris asmuo.

Teismo sprendimo viešumas reiškia, kad Konstitucinio Teismo sprendimai yra skelbiami viešai. Konstitucinio Teismo įstatymo 18 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad Konstitucinio Teismo nutarimas visada skelbiamas posėdžių salėje viešai,⁸⁵ nežiūrint į tai, ar teismo posėdis buvo atviras ar uždaras. Be to, kaip nustatyta Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio 1 dalyje, Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, taip pat sprendimai priimti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai nutraukti bylą (teiseną), sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo oficialiai skelbiami „Valstybės žiniuose“.

Konstitucinio teismo proceso viešumas padeda užtikrinti tinkamą, sąžiningą procesą, didina visuomenės pasitikėjimą Teismu, taip pat didina visuomenės teisinį švietimą.

Teismo proceso žodiškumas. Žodiškumo principas reiškia, kad visi įrodymai tiriami, šalių kalbos sakomos, rengiamasi nagrinėti bylą teisme ir ji nagrinėjama žodžiu. Visi teismo proceso dalyviai turi teisę žodžiu teikti paaiškinimus, įrodymus, argumentus, pareikšti nuomonę. Taip pat pateikti įrodymai teismo posėdyje yra tiriami ir nagrinėjami žodžiu. Žodiškumo principas nereiškia, kad posėdžio metu nėra tiriami rašytiniai įrodymai. Bylos nagrinėjimas Konstituciniame Teisme vyksta žodžiu. Teismas išklauso šalių paaiškinimus, liudytojų parodymus, specialistų, ekspertų išvadas, perskaitomi rašytiniai dokumentai. Toliau teismo posėdyje vyksta teisminiai ginčai.

Žodiškumo principo gali būti nesilaikoma tik keliais atvejais, pvz., kai yra skelbiamas uždaras posėdis. Be to, Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnis numato vienintelį atvejį, kada teismo posėdžio forma yra laisva, tai yra posėdžiai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimo. Šiuo vieninteliu atveju galimas rašytinis procesas. Taip pat numatyta galimybė Teismui garsiai neperskaityti byloje esančių liudytojų parodymų, ekspertizės aktų, specialistų išvadų, jei į teisminį posėdį neatvyko byloje dalyvaujantys asmenys – pareiškėjas, suinteresuotas asmuo, jų atstovai.

⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 18str. 1 d.

⁸⁴ Ten pat 18 str. 4 d.

⁸⁵ Ten pat. 18 str. 8 d.

Žodinio proceso privalumai: paprastumas, aiškumas, pritaikomumas, galimybė tiesiogiai išsiaiškinti šalių pozicijas, teismo darbo viešumas. Šis principas turi ir trūkumų, iš kurių pats ryškiausias – ilgai trunkantys teisminiai ginčai.

Valstybinės kalbos principas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 117 straipsnio 2 dalis skelbia, kad teismo procesas Lietuvoje vyksta valstybine kalba. Todėl teisena Konstituciniame Teisme vyksta, sprendimai priimami ir skelbiami lietuvių kalba.⁸⁶ Valstybinės kalbos principas reiškia, kad visi Teismui teikiami dokumentai turi būti surašyti lietuvių kalba. Jeigu dokumentai surašyti kitomis kalbomis, jie turi būti išversti į lietuvių kalbą ir notaro patvirtinti.

Vadovaujantis tarptautiniais teisės aktais (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas) visi žmonės yra lygūs prieš įstatymą ir dėl kalbos negali būti diskriminuojami. Todėl proceso dalyviams, nemokantiems lietuvių kalbos, garantuojama teisė naudotis vertėjo paslaugomis. Šią normą reglamentuoja Konstitucinio Teismo įstatymo 20 straipsnio 2 dalis.

Valstybinės kalbos principas yra susijęs su kitais konstitucinio teismo proceso principais: žodiškumo, šalių lygybės ir kt.

Teismo proceso nepertraukiamumas. Teismo proceso nepertraukiamumo principas reiškia, kad byla Konstituciniame Teisme turi būti išnagrinėta vieno posėdžio metu, o esant sudėtingiems atvejams byla gali būti nagrinėjama keliuose vienas po kito einančiuose posėdžiuose. Kiekviena byla turi būti nagrinėjama susitelkus, teismo posėdis turi vykti be pertraukos ir jame neturi būti nagrinėjama kita byla. Konstitucinio Teismo įstatymo 44 straipsnis nustato, kad kol pradėtoji nagrinėti byla bus baigta nagrinėti arba jos svarstymas bus atidėtas, Teismas neturi teisės nagrinėti kitų bylų, išskyrus procesinių sprendimų dėl kitos bylos skyrimo nagrinėti teisminiame posėdyje ar dėl bylos nagrinėjimo termino pratęsimo priėmimą.⁸⁷ Minėto įstatymo 49 straipsnis numato galimybę atidėti bylos nagrinėjimą Konstitucinio Teismo sprendimu šiais atvejais:

- 1) klausimas nepakankamai parengtas ir reikia papildomo tyrimo;
- 2) būtina išreikalauti naujus įrodymus;
- 3) atsiranda kitų svarbių priežasčių.

Atidėjęs bylos nagrinėjimą Teismas turi paskirti kito posėdžio laiką.

Rungtyniškumas ir šalių lygybė. Rungtyniškumo ir šalių lygybės principas seka iš Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintos normos, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys yra lygūs.⁸⁸ Teismai, vykdydami teisingumą, taiko specialias procesines normas, kurių paskirtis – užtikrinti asmens teises teisme, priimti teisingą

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 20 str. 1 d.

⁸⁷ Ten pat. 44 str. 4 d.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 29 str. 1 d.

sprendimą. Šalių lygybės principas reiškia, kad šalių teisės nagrinėjant jų ginčą teisme yra lygios, kad visos bylos būtų nagrinėjamos pagal vienodas taisykles ir niekas nebūtų diskriminuojamas. Konstitucinis Teismas negali būti suinteresuotas, kad bylą laimėtų viena ar kita šalis, Teismas privalo garantuoti šalims vienodas teises įrodyti tiesą, tai yra sudaryti vienodas sąlygas šalims išsakyti savo nuomonę, pateikti įrodymus. Todėl Teismui įstatymu yra nustatyta pareiga informuoti šalis apie posėdžio laiką ir vietą, sudaryti vienodas galimybes susipažinti šalims su bylos medžiaga, pateikti naujus įrodymus, turėti atstovus nagrinėjant bylą ir kt. Konstitucinio Teismo įstatymas garantuoja byloje dalyvaujantiems asmenims lygias procesines teises.⁸⁹ Šie asmenys turi teisę susipažinti su bylos medžiaga, daryti jos nuorašus, išrašus, kopijas, teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, pareikšti prašymus, duoti paaiškinimus ir t.t.

Reikėtų pabrėžti, kad rungtyniškumo principas konstituciniame teisiniame procese pasižymi tam tikrais bruožais. Tai nulemia teismo proceso procedūros, tai yra dažnai nėra ginčo tarp proceso šalių. Pvz., kreipimasis į Konstitucinį Teismą dėl teisės akto konstitucingumo. Šiuo atveju atrodytų, kad subjektas, kuris kreipėsi į Konstitucinį Teismą neturi priešingos šalies. Tai reiškia, kad kai kuriais atvejais rungtyniškumo principas taikomas ne visa apimtimi. Tačiau tai reikėtų suprasti kaip išimtį, o ne kaip taisyklę.

Teismo proceso visapusiškumas ir objektyvumas. Šis principas reiškia, kad teismas gali priimti teisingą sprendimą tik išsamiai, visapusiškai ir objektyviai išnagrinėjęs bylos medžiagą. Teismas privalo surinkti ir išnagrinėti visą bylos medžiagą, išklausti proceso šalis, ekspertų išvadas, kviesti liudytojus, atlikti visus būtinus veiksmus, kurie reikalingi bylai teisingai išspręsti. Teismo aktyvumas, iniciatyva yra nukreipti į galutinį rezultatą – teisingumo vykdymą.

Nors Konstitucinio Teismo įstatyme teismo proceso visapusiškumo ir objektyvumo principas nėra tiesiogiai įtvirtintas, bet jis išplaukia iš kitų normų. Įstatymo 7 straipsnyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjas, prieš pradėdamas eiti savo pareigas, prisiekia. Jei Konstitucinio Teismo teisėjas neprisiekia arba prisiekia su išlyga, netenka savo įgaliojimų.⁹⁰ Siekiant proceso objektyvumo įstatymas numato galimybę nušalinti Konstitucinio Teismo teisėją nuo bylos nagrinėjimo arba teisėjas nusišalina pats, jeigu:

- 1) jis yra dalyvaujančių byloje asmenų giminaitis, kai svarstomi paklausimai personaliniais klausimais;
- 2) jis yra viešai pareiškęs, kaip turi būti išspręsta Teisme nagrinėjama byla.⁹¹

Teismo proceso visapusiškumo ir objektyvumo principas ypač svarbus konstituciniame teisiniame procese, kadangi Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 31 str. 2 d.

⁹⁰ Ten pat. 7 str. 2 d.

⁹¹ Ten pat. 48 str. 1 d.

Įrodymų tyrimo betarpiškumas. Įrodinėjimo proceso metu šalys pateikia teismui įvairią informaciją, kurią teismas privalo įvertinti. Šis principas įpareigoja teisėjus, dalyvaujančius bylos nagrinėjime, tirti visus teismo posėdyje pateiktus įrodymus. Teismas gali priimti sprendimą tik pilnai ir visapusiškai išnagrinėjęs visus pateiktus įrodymus. Todėl dar rengiant bylą Teismo posėdžiui, Konstitucinio Teismo pirmininko paskirtas teisėjas išreikalauja iš institucijų ar asmenų rašytinius arba daiktinius įrodymus, kitą reikalingą medžiagą, pasiūlo pateikti papildomų įrodymų, skiria ekspertizes ir t.t. Tokiu būdu yra surenkama visa medžiaga, kuri yra būtina objektyviam ir visapusiškam bylos ištyrimui.

Konstitucinio Teismo įstatymo 35 straipsnis nustato, kad Teismas įrodymus įvertina pagal teisėjų vidinį įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu bylos aplinkybių visumos išnagrinėjimu Teismo posėdyje, vadovaudamasis įstatymais.⁹² Jokie įrodymai Teismui neturi iš anksto nustatytos galios. Įrodymų betarpiškumo principas reiškia, kad galutinai įvertinti įrodymus palikta teisėjo kompetencijai. Nei valdžios institucijos, nei pareigūnai, nei šalys – niekas negali nurodyti teisėjui, kaip vertinti vieną ar kitą įrodymą.

Teisminio proceso dispozityviškumas. Dispozityviškumo principas reiškia, kad vykstant procesui šalys laisvai naudojasi procesinėmis teisėmis, kad galėtų apginti savo konstitucines teises. Konstituciniame teisminiame procese dalyvauja šalys, jų atstovai, liudytojai, ekspertai, kurie turi skirtingas procesines teises. Šalys ir jų atstovai turi teisę susipažinti su bylos medžiaga, teikti įrodymus, užduoti klausimus kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims, pareikšti prašymus, pateikti savo argumentus. Šiais veiksmais proceso dalyviai gali veikti proceso eigą. Reikėtų pabrėžti, kad procesines teises turi ne tik šalys, bet ir teismas, kiti proceso dalyviai, kurie įtakoja proceso eigą. Šalių ir kitų byloje dalyvaujančių asmenų teisės, kuriomis daroma įtaka proceso eigai, ir sudaro dispozityviškumo principą. Šis principas nėra tiesiogiai įtvirtintas Konstitucinio Teismo įstatyme, tačiau jis išplaukia iš atskirų normose įtvirtintų elementų.

Teisminio proceso ekonomiškumas. Teisminio proceso ekonomiškumo principas reiškia teismo pareigą rūpintis, kad byla būtų tinkamai išnagrinėta kiek galima ekonomiškiau, tai yra teismas turi imtis priemonių, kad byla būtų išnagrinėta teismo vieno posėdžio metu. Teismas turėtų atsisakyti kai kurių procesinių veiksmų, kurie neturi esminės įtakos teisminio ginčo rezultatui, tačiau lemia operatyvesnę bylos nagrinėjimą.

Ekonomiškumo principas nėra tiesiogiai įtvirtintas Konstitucinio Teismo įstatyme. Tai lemia konstitucinės justicijos bylų ypatybės. Konstitucinės justicijos bylos paliečia ne atskirų subjektų, bet daugelio žmonių, dažnai ir visos valstybės interesus, todėl nėra galimybės atsisakyti atskirų procesinių veiksmų. Tačiau ekonomiškumo principą galime išvelgti Konstitucinio Teismo įstatymo 41 straipsnyje, kuris nustato, kad Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad yra du ar daugiau

⁹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 35 str. 2 d.

prašymų patikrinti to paties teisės akto atitikimą Konstitucijai ar įstatymams, iki teismo nagrinėjimo pradžios gali juos sujungti į vieną bylą.⁹³

Ekonomiškumo principas pasireiškia ir tuo, kad konstruktyviai yra nustatomos bylos nagrinėjimo kryptys, liudytojų apklausoje, t. y., kai atidedamas pradėtos bylos nagrinėjimas, Teismas gali apklausti atvykusius liudytojus, kurie iš naujo paprastai nebešaukiami.⁹⁴

Išnagrinėję konstitucinio teismo proceso principus galime daryti išvadą, kad nė vienam principui negalime teikti pirmenybės kitų principų atžvilgiu. Visi jie veikia kartu sudarydami vientisą visumą, sistemą, tokiu būdu užtikrindami tinkamą ir teisingą procesą. Be to, pastebime artimą konstitucinio teismo proceso ir civilinio proceso ryšį. Šis ryšys labiausiai pasireiškia principų tapatumu, tai yra tiek vienam, tiek kitam procesui būdingi teisėtumo, Konstitucijos viršenybės, teismo ir teisėjų nepriklausomumo, viešumo, teismo proceso žodiškumo, rungtyniškumo ir šalių lygybės bei kiti principai.

Šių procesų ryšys pasireiškia ir tuo, kad išskiriami panašūs procesų turinio bruožai: bylos nagrinėjimo stadijos (pasirengimas teismiam nagrinėjimui, bylos nagrinėjimas iš esmės, sprendimų priėmimas), panaši byloje dalyvaujančių asmenų procesinė padėtis ir t.t. Konstitucinio teismo proceso genezė išplaukia iš civilinio proceso patirties. Taip pat kai kuriuos bruožus konstitucinis teismas yra perėmęs iš administracinio proceso.

2.3. Kreipimosi į Konstitucinį Teismą teisė

2.3.1. Lietuvos Respublikos Seimas

Konstitucinio teismo proceso svarbus bruožas yra tas, kad ne visi subjektai gali kreiptis į Konstitucinį Teismą visais klausimais. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnyje išvardinti subjektai, kurie turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą: Seimas, Seimo narių grupė, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir teismai. Seimas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą ir prašyti išvados:⁹⁵ ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Lietuvos Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, ar Lietuvos Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Lietuvos Respublikos Seimo statuto 9 straipsnyje šalia kitų Seimo nario teisių įtvirtinta ir teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą.⁹⁶

⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 41 str.

⁹⁴ Ten pat. 49 str. 3 d.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 106 str. 5 d.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Seimo statutas// Žin., 1994, Nr. 15-249. 9 str.

Konstitucijoje tiesiogiai nenurodyta, kad Seimas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės aktų atitikimo Konstitucijai. Tačiau Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata, kad Seimo nutarimas iširti, ar aktas sutinka su Konstitucija, sustabdo šio akto galiojimą. Ši nuostata suponuoja tai, kad ir Seimas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės aktų konstitucingumo. Be to, ir Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnis numato, kad Konstitucinis Teismas, gavęs (...) Seimo nutarimą, kuriame prašoma iširti, ar Lietuvos Respublikos įstatymas, kitas Seimo priimtas aktas atitinka Konstituciją (...), ne vėliau kaip per 3 dienas atlieka išankstinį tos medžiagos tyrimą ir tvarkomajame posėdyje išsprendžia klausimą, ar priimti prašymą nagrinėti Konstituciniame Teisme.⁹⁷

Seimo kreipimasis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ir kitų Seimo aktų konstitucingumo kelia tam tikrų abejonių. Gali atrodyti, kad pats įstatymų leidėjas abejoja savo išleistų teisės aktų atitikimu Konstitucijai arba Konstitucinio Teismo pagalba siekia įvertinti teisės aktų konstitucingumą, tokiu būdu paversdamas Konstitucinį Teismą savo patarėju.

Seimas labai retai kreipiasi į Konstitucinį Teismą. Per tryliką Konstitucinio Teismo veiklos metų gauta vos 6 Seimo kreipimaisi.⁹⁸ Galime paminėti 2005 m. gruodžio 20 d. Seimo nutarimą „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu iširti, ar Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.⁹⁹

2.3.2. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė

Konstitucija suteikia teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų leidėjo veiklos atitikimo Konstitucijai, dėl Prezidento ir Vyriausybės aktų konstitucingumo Seimo narių grupei. Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nurodyta, kad teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą turi ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, tai yra ne mažiau kaip 29 parlamentarai. Ši teisė – labai svarbi Konstitucijos suteikta teisė, kadangi ji leidžia apginti parlamento opozicijos teises nuo daugumos savivalės. Dažniausiai tokią Seimo narių grupę sudaro opozicijoje esantys Seimo nariai. Paprastai kuo yra tvirtesnė parlamento dauguma, jos suformuota Vyriausybė, tuo svarbesnį vaidmenį atlieka konstitucinė kontrolė, gindama opozicijos teises ir tokiu būdu apsaugodama ir stiprindama demokratiją. Opozicijoje esantys Seimo nariai, kreipdamiesi į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ar kitų aktų nekonstitucingumo, dažnai siekia ir politinių tikslų. Tačiau Konstitucinis

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 26 str. 1 d.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo tinklalapyje <http://www.lrkt.lt/STATISTIKA.html> (prisijungimo laikas 2006 m. spalio 1 d.).

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. gruodžio 20 nutarimas „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu iširti, ar Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Žin., 2006, Nr. 1-1.

Teismas nagrinėja tik teisiniais motyvais grindžiamus prašymus ir priima nutarimus vadovaudamasis tik Konstitucija ir įstatymais.

Seimo narių grupių kreipimaisi į Konstitucinį Teismą sudaro didžiąją dalį kreipimųsi, t. y. nuo 1993 m. iki 2006 m. spalio 1 d. buvo gauti 124 Seimo narių grupių kreipimaisi.¹⁰⁰ Turėdama teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl visų aukščiausiųjų valdžios institucijų aktų konstitucingumo, Seimo mažuma turi galimybę užkirsti kelią galimai Seimo daugumos savivalei, o tuo pačiu užtikrinti Konstitucijos viršenybę teisinėje sistemoje.

2.3.3. Lietuvos Respublikos Prezidentas

Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyta, kad Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Vyriausybės aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais, taip pat prašyti išvados, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo ir Prezidento rinkimus, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai. Kaip matome, šiame Konstitucijos straipsnyje nenumatyta galimybė Prezidentui kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų atitikimo Konstitucijai. Tokia nuostata pateisinama tuo, kad Respublikos Prezidentas santykiuose su Seimu turi nemažai Konstitucijos suteiktų galių. Konstitucija suteikia Prezidentui įstatymų leidybos iniciatyvos teisę,¹⁰¹ teisę nepasirašyti Seimo priimto įstatymo ir motyvuotai gražinti Seimui pakartotinai svarstyti,¹⁰² taip pat ir kiti įgaliojimai suponuoja pakankamai galių, kurių pagrindu Respublikos Prezidentas gali daryti įtaką įstatymų leidybos proceso turiniui, aktyviai dalyvauti įstatymų leidybos procese. Todėl suteikus Prezidentui teisę ginčyti įstatymų leidėjo priimtus teisės aktus Konstituciniame Teisme, būtų išplėstos Prezidento galios ir pažeista Konstitucijoje įtvirtinta valstybės valdžių galių pusiausvyra.

Respublikos Prezidento teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Vyriausybės aktų atitikimo Konstitucijai ir įstatymams patvirtina Prezidento konstitucinį ryšį su Vyriausybe. Prezidento pareiga - prižiūrėti, kad Vyriausybė, leisdama teisės aktus, laikytųsi Konstitucijos ir įstatymų. 2006 m. gegužės 22 d. Respublikos Prezidentas kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydamas ištirti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. rugpjūčio 18 d. nutarimo „Dėl minimalių kvalifikacinių valstybinių mokslo ir studijų institucijų ir mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų pareigybių reikalavimo aprašo, konkursų valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų pareigas eiti organizavimo (...), pedagoginių vardų suteikimo universitetuose tvarkos aprašo patvirtinimo“ 2.3.1. punktas neprieštarauja teisinės valstybės

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo tinklalapyje <http://www.lrkt.lt/STATISTIKA.html> (prisijungimo laikas 2006 m. spalio 1 d.).

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 68 str. 1 d.

¹⁰² Ten pat. 71 str.

principui ir Respublikos Konstitucijos 14 straipsniui.¹⁰³ Prezidentui abejonių sukėlė minėto nutarimo nuostatos, įpareigojančios mokslo darbus skelbti tarptautinėse duomenų bazėse referuojamame leidinyje. Tokiu būdu nevalstybinei kalbai suteikiamas prioritetas palyginti su valstybine lietuvių kalba.

Reikėtų išskirti Prezidento teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu ir prašyti išvados, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai. Ši teisė yra tiesiogiai susijusi su Konstitucijoje įtvirtintomis Prezidento funkcijomis spręsti pagrindinius užsienio politikos klausimus ir kartu su Vyriausybe vykdyti užsienio politiką.¹⁰⁴

Respublikos Prezidentas retai naudoja savo teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą. Nuo 1993 m. iki 2006 m. spalio 1 d. dėl Vyriausybės aktų atitikimo Konstitucijai ir įstatymams Prezidentas kreipėsi į Konstitucinį Teismą tik vieną kartą, su paklausimu, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai - tris kartus, ir su paklausimu, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai – vieną kartą.¹⁰⁵

2.3.4. Lietuvos Respublikos Vyriausybė

Konstitucijoje numatyta teisė ir Vyriausybei kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų atitikimo Konstitucijai. Tačiau realios Vyriausybės galimybės kontroliuoti įstatymų leidėją yra ribotos. Vyriausybė gali normaliai veikti tik turėdama daugumos pasitikėjimą. Todėl Vyriausybės kreipimasis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų leidėjo aktų konstitucingumo gali išprovokuoti Seimo ir Vyriausybės politinį konfliktą. Toks Vyriausybės žingsnis gali būti nepriimtinas Vyriausybę palaikančiais Seimo narių daugumai, jis galėtų reikšti konstitucinės krizės pradžia ar jos pabaigą – politinio nepasitikėjimo pareiškimą.¹⁰⁶ Todėl Vyriausybė retai kreipiasi į Konstitucinį Teismą dėl Seimo aktų konstitucingumo.

2.3.5. Lietuvos Respublikos Teismai

Labai plačias teises inicijuoti konstitucinį ginčą turi teismai. Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyta, kad teismai gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl šių klausimų: ar Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai; ar Respublikos Prezidento aktai sutinka su Konstitucija ir įstatymais; ar Vyriausybės aktai sutinka su Konstitucija ir įstatymais. Konstitucijoje nėra nustatyta, kokie teismai gali kreiptis į Konstitucinį Teismą, todėl

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo tinklalapyje <http://www.lrkt.lt/Prasymai.html> (prisijungimo laikas 2006 m. spalio 1 d.).

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 84 str. 1 d.

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo tinklalapyje <http://www.lrkt.lt/STATISTIKA.html> (prisijungimo laikas 2006 m. spalio 1 d.).

¹⁰⁶ Birmontienė T., Jarašiūnas E. ir kiti. Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius: LTU Leidybos centras. 2002, p. 473.

galime daryti išvadą, kad ši teisė priklauso visiems teismams, tai yra ir bendrosios jurisdikcijos teismams, ir administraciniams teismams. Plačių teisių suteikimas teismams kreiptis į Konstitucinį Teismą yra suprantamas, kadangi teismai, nagrinėdami bylas, susiduria su pačiais įvairiausiais teisės aktais, tame tarpe ir neteisėtais. Tačiau pripažinti tų teisės aktų neatitikimo Konstitucijai teismai negali.

Konstitucijos 110 straipsnyje įtvirtinta labai svarbi nuostata, kad tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją.¹⁰⁷ Tokiu būdu Konstitucijoje įtvirtinta pareiga teismui, iškilus abejonių dėl teisės normos, kuri turi būti taikoma konkrečioje byloje, teisėtumo, kreiptis į Konstitucinį Teismą. Konkrečioje byloje kilus abejonių pačiam teismui, šalims ar jų atstovams dėl teisės akto atitikimo Konstitucijai, teismas bylą sustabdo ir surašius nutartį kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas iširti, ar konkretus teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai. Todėl teismai yra dažniausiai į Konstitucinį Teismą besikreipiantys subjektai. Nuo 1993 m. iki 2006 m. spalio 1 d. teismai pateikė Konstituciniam Teismui 365 prašymus dėl teisės aktų konstitucingumo.

Išnagrinėję kreipimosi į Konstitucinį Teismą teisę, galime padaryti keletą išvadų. Visų pirma matome, kad Konstitucija numato pakankamai subalansuotą kreipimosi į Konstitucinį Teismą mechanizmą, kuris užtikrina valdžių padalijimo principo laikymąsi, valdžių galių pusiausvyrą. Šis mechanizmas leidžia efektyviai kontroliuoti įstatymų leidžiamosios valdžios veiklą kitoms valdžios rūšims, tai yra vykdomajai valdžiai ir teisminei valdžiai, vykdomosios valdžios veiklą – įstatymų leidžiamajai ir teisminei valdžiai, tinkamai subalansuoti valstybės valdžių santykius. Tačiau kyla klausimas, ar toks kreipimosi į Konstitucinį Teismą mechanizmas efektyviai apsaugo žmogaus teises ir laisves. Pastaruoju metu dėl šio klausimo vyksta aktyvios diskusijos.

2.4. Konstitucinio skundo klausimas konstituciniame teisminiame procese

Kaip jau buvo minėta, Konstitucija nustato baigtinį sąrašą subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, tai yra: Seimas, ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių grupė, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir teismai. Pavieniai asmenys teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės akto, kuris pažeidžia jų teises ir interesus, atitikimo Konstitucijai neturi. Negalime sakyti, kad žmogus negali ginti savo pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių. Tai jis gali padaryti apskųsdamas jo nuomone prieštaraujantį Konstitucijai teisės aktą bendrosios kompetencijos

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 110 str. 2 d.

teismui. Tokia nuostata įtvirtinta Konstitucijos 30 straipsnyje: „Asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.“¹⁰⁸ Nagrinėjant bylą teisme asmuo gali ginčyti jo byloje taikomo teisės akto konstitucingumą, prašyti teismą sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar įstatymas ar kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai.

Taigi asmenys gali ginti savo pažeistas konstitucines teises ir laisves ne tiesiogiai kreipdamiesi į Konstitucinį Teismą, o per bendrosios kompetencijos teismus. Asmuo turi Konstitucijoje įtvirtintas teises, tačiau neturi konstitucinės jų gynybos galimybės – pilietis savo teisę gali ginti teisme, tačiau jis niekada negalės apginti savo teisės dėl to, kad jo teisės pažeidimą lemia įstatymas arba poįstatyminis aktas. Taigi konstitucinės teisės asmeniui yra pripažįstamos, bet galimybės jas tinkamai apginti –ne.

Todėl pastaruoju metu vyksta įvairaus lygio diskusijos dėl konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo galimybių Lietuvoje. Lietuvos visuomenė, politikai, teisės mokslo atstovai kelia klausimą – ar atėjo laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą Lietuvoje. Dar 2005 m. lapkričio mėnesį Seimui buvo pateiktas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas,¹⁰⁹ kurio tikslas – Konstitucijoje įtvirtinti teisę ir galimybę asmeniui, kurio konstitucinės teisės pažeistos, tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl pažeistų teisių apsaugos. Reikėtų pažymėti, kad Lietuva viena iš nedaugelio Europos valstybių, neturinčių konstitucinio skundo instituto. Daugelyje Europos šalių šis institutas įvestas: Vokietijoje, Ispanijoje, Vengrijoje, Čekijoje, palyginti neseniai konstitucinio skundo institutas buvo įtvirtintas Lenkijoje, Latvijoje, šį institutą turi netgi Rusija.

Teisinėje literatūroje nėra universalus konstitucinio skundo apibrėžimo, kadangi įvairių valstybių teisinėse sistemose įtvirtinti konstitucinio skundo modeliai skiriasi. V. Staugaitytė išskiria šiuos konstitucinio skundo instituto požymius: konstitucinį skundą asmuo gali paduoti gindamas viešosios valdžios pažeistas savo teises ar laisves; konstituciniu skundu ginamos ne visos, o tik konstitucinės (pagrindinės) teisės ir laisvės; konstitucinis skundas yra ypatinga, subsidiari teisinė priemonė, o ne tam tikra „superkasacija“.¹¹⁰ Todėl konstitucinį skundą galime apibrėžti kaip ypatingą konstitucinių teisių ir laisvių apsaugos priemonę, suteikiančią galimybę asmenims tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą, jeigu jų nuomone, viešoji valdžia pažeidė konstitucijos garantuojamas teises ir laisves. Konstitucinio skundo institutas – ne tik pagrindinių asmens teisių ir laisvių apsaugos nuo valstybinės valdžios savivalės garantija, bet kartu ir demokratijos vystymo ir užtikrinimo priemonė. Konstitucinio skundo instituto tikslas – užtikrinti realią Konstitucijoje

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 30 str. 1 d.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Seimo tinklalapis http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=267381 (prisijungimo laikas 2006 m. spalio 11 d.).

¹¹⁰ Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis//Justitia. 2006, Nr. 1(59), p. 32.

įtvirtinų teisių apsaugą. Šis institutas suteikia asmeniui galimybę tiesiogiai ginti savo teises, kurios, jo manymu, yra pažeistos.

Diskutuojant dėl konstitucinio skundo instituto reikalingumo Lietuvoje išsiskyrė keletas nuomonių. V. Rinkevičius teigia, kad „bendrosios kompetencijos teismai gana aktyviai padeda tikrinti, ar įstatymai, kiti Seimo priimti aktai atitinka Konstituciją, taip pat ar Prezidento ir Vyriausybės aktai atitinka Konstituciją arba įstatymus. Jie tam tikru atžvilgiu atrenka žmonių skundus dėl teisės aktų, pažeidžiančių jų teises, konstitucingumo ar teisėtumo ir teisiškai pagrįstiems skundams atveria kelią į Konstitucinį Teismą.¹¹¹ Be to, autoriaus nuomone, tai, kad skundus Lietuvoje atrenka „bendrosios kompetencijos teismai, t.y. teisėjai, kurių kvalifikacijai keliami išskirtiniai reikalavimai ir kurių nepriklausomumą, skyrimo ir atleidimo tvarką bei veiklos garantijas nustato Konstitucija, galbūt nėra blogai.“¹¹² Tuo tarpu valstybėse, kurių įstatymai numato galimybę kreiptis su skundu į Konstitucinį Teismą, skundų atranką vykdo teismų sekretoriatų darbuotojai.

2006 m. sausio 24 d. Seime vykusioje diskusijoje „Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje problemos ir perspektyvos“ V. Vaičaitis teigė, kad „pirmiausia reikėtų išnaudoti teismų galimybes (...), tai yra reikėtų keisti teisėjų korpuso formavimo tvarką, realiai kelti jų kvalifikaciją, įpareigoti pačius teismus aiškiau motyvuoti savo atsisakymus kreiptis į Konstitucinį Teismą.“ Autoriaus nuomone, tik tuomet, kai paaiškės, jog tai neefektyvu, įvesti konstitucinį skundą, suteikiant asmeniui teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą.¹¹³

Vienas iš konstitucinio skundo institutui nepritariančiųjų argumentų yra tai, kad įvedus konstitucinio skundo institutą, labai padidės Konstitucinio Teismo darbo krūvis. Be abejonės, konstitucinio skundo instituto įvedimas turės įtakos Konstitucinio Teismo darbo krūviui. Tačiau palyginimui galime pasižiūrėti į Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo, Vokietijos Federacinio Konstitucinio Teismo praktiką. Vokietijos Federacinis Konstitucinis Teismas vidutiniškai per metus išnagrinėja apie 5 tūkstančius paklausimų, Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunalas – apie 2,5 tūkstančio įvairių skundų ir paklausimų, tuo tarpu Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas per 1993-2006 m. veiklos laikotarpį išnagrinėjo 513 prašymų ir paklausimų, vidutiniškai po 39 per metus.¹¹⁴ Šie skaičiai rodo, kad Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme būtina tobulinti bylų nagrinėjimo procedūras, racionalizuoti konstitucinių bylų svarstymą, pvz. rašytinio proceso įvedimas, nagrinėjant kai kurias bylas. Tai leistų pakelti didesnę darbo krūvį, gerokai greičiau nagrinėti bylas ir priimti sprendimus. Be to, anot P. Vinklerio,

¹¹¹ Rinkevičius V. Šešeri Konstitucinio Teismo metai//Justitia. 1999, Nr. 1, p.4.

¹¹² Ten pat. p.4.

¹¹³ Lietuvos Respublikos Seimo tinklalapis http://www3.vrk.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4130&p_d=50943&p_k=1 (prisijungimo laikas 2006 m. spalio 11 d.).

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo tinklalapyje <http://www.lrks.lt/STATISTIKAhtml> (prisijungimo laikas 2006 m. spalio 1 d.).

„tokia faktinė ir anaipol nesanti neįveikiama aplinkybė kaip didelis darbo krūvis neturėtų nusverti konstitucinio skundo instituto nenaudai. Konstitucinių teisių ir laisvių, kaip konstitucinės vertybės, gynybos lyginamoji dalis turi būti didesnė nei padidėjusio Konstitucinio Teismo darbo krūvio.“¹¹⁵

Dėl konstitucinio skundo instituto padidėjusį Konstitucinio Teismo darbo krūvį būtų galima spręsti įvedant pradinę skundų atranką, kuri yra numatyta tiek Vokietijoje, tiek Lenkijoje. Lenkijoje pateiktas skundas pirmiausiai įvertinamas tuo požiūriu, ar tai apskritai yra konstitucinis skundas, t.y. patikrinama, ar jame ginčijamas norminių aktų konstitucingumas, ar skundžiamas konstitucinių, o ne kokių nors kitų teisių pažeidimas. Tokią atranką atlieka Tribunolo aparatas, būtent – specialus Konstitucinių skundų ir prašymų parengiamosios kontrolės skyrius.¹¹⁶ Be abejo, tokio aparato įvedimas pareikalaus papildomų išlaidų, tačiau, pasak A. Abramavičiaus „teisingumo vykdymas kaip konstitucinė vertybė negali būti matuojamas ir vertinamas pagal siekiant šio tikslo atsiradusių sąnaudų dydį. Sąnaudos turi būti tokios, kad teisingumas būtų įvykdytas.“¹¹⁷

Neužtenka nuspręsti, kad konstitucinio skundo institutas turi būti, bet būtina atsakyti į daugelį klausimų, visų pirma, koks konstitucinio skundo modelis geriausiai užtikrintų konstitucinių asmens teisių ir laisvių apsaugą. Reikia apsispręsti dėl konstitucinio skundo objekto, subjektų, skundo priėmimo, nagrinėjimo tvarkos, būtina pasirinkti mechanizmus, kurie neleistų bet kam, bet kokiu klausimu kreiptis į Konstitucinį Teismą ir taip paralyžuoti Teismo darbą. Kalbant apie konstitucinio skundo objektą, reikėtų nuspręsti, kokie viešosios valdžios aktai galėtų būti skundžiami – bet koks valstybės ar savivaldybės institucijos aktas ar tik tam tikrų institucijų aktai, ar galėtų būti skundžiamas tik teismo sprendimas, ar ir teismo sprendimo nebuvimas, kai pažeidimas yra daromas todėl, kad joks sprendimas nepriimamas. Galėtume remtis valstybių, jau turinčių konstitucinį skundą, patirtimi. Pvz., Lenkijoje kiekvienas asmuo, kurio konstitucinės laisvės ir teisės yra pažeistos, turi teisę įstatymo nustatytais pagrindais kreiptis į Konstitucinį Tribunalą su skundu dėl įstatymo ar kito norminio akto, kuriuo remdamasis teismas ar viešojo administravimo institucija priėmė galutinį sprendimą dėl jo laisvių, teisių arba jo pareigų, įtvirtintų Konstitucijoje, atitikties Konstitucijai.¹¹⁸

Labai svarbu apibrėžti ir subjektų, turinčių teisę paduoti konstitucinį skundą, ratą: ar tai galėtų būti fizinis asmuo, fizinis ir juridinis asmuo, ar tik pilietis galėtų kreiptis dėl vienos ar kitos teisės pažeidimo. Čia vėlgi turėtume atsižvelgti į konstitucinį skundą turinčių valstybių patirtį. Rusijoje kreiptis į Federacinį Konstitucinį Teismą dėl pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių gali

¹¹⁵ Vinkleris P. Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje//Justitia. 1999, Nr. 5-6, p.17.

¹¹⁶ Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis// Justitia. 2006, Nr. 1(59), p. 39.

¹¹⁷ Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos// Konstitucinė jurisprudencija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis. 2006, Nr. 1, p. 309.

¹¹⁸ Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis// Justitia. 2006, Nr. 1(59), p. 33.

piliečiai, kurių teisės ir laisvės buvo pažeistos įstatymu, taikomu konkrečioje byloje. Tokią pat kreipimosi teisę turi ir užsieniečiai, asmenys be pilietybės, taip pat piliečių susivienijimai.¹¹⁹ Lenkijoje į Konstitucinį Tribunalą su konstituciniu skundu gali kreiptis kiekvienas, kieno konstitucinės laisvės ir teisės buvo pažeistos. Konstitucinius skundus gali pateikti ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys (visuomeninės organizacijos, susivienijimai, politinės partijos, tikėjimo organizacijos, kiti juridiniai asmenys).¹²⁰

Be jau aptartų dalykų, svarbu nustatyti konstitucinio skundo pagrindą (konstitucinis skundas gali būti paduodamas tik esant konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimui), skundo padavimo terminus, gynybos klausimus, kas turėtų tinkamai surašyti skundą ir t.t.

Konstitucinio skundo instituto įvedimas yra susijęs su Konstitucijos pataisa. Tekstą pakeisti ir papildyti Konstitucijos VIII skirsnį. Be abejo, Konstitucijos keitimo tvarka gana sudėtinga. Tačiau nežiūrint į visas iškylančias problemas, priešininkų argumentus, reikėtų pripažinti, kad konstitucinis skundas – vienintelė galimybė suteikti asmeniui teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių. Konstitucinis skundas yra teisinė priemonė apginti pažeistas asmens konstitucines teises ir laisves, kartu pašalinant iš teisės sistemos Konstitucijai prieštaraujančius teisės aktus. Be to, pasak A. Abramavičiaus, „esant asmens konstitucinio skundo institutui Konstitucinis Teismas galėtų geriau nustatyti valstybėje, visuomenėje esančias aktualias Konstitucijos nuostatų suvokimo ir taikymo problemas, jis kurtų ne „teorizuotą“, empiriniu pažinimu paremtą konstitucinę doktriną, bet doktriną, kuria atsiliepiama į visuomenėje kylančias asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo, jų apsaugos ir gynimo problemas.“¹²¹ Todėl pasinaudojus valstybių, turinčių konstitucinį skundą, patirtimi, išdiskutavus visas problemas, turėtų būti įtvirtintas konstitucinio skundo institutas Lietuvos teisinėje sistemoje.

3. KONSTITUCINIO TEISMINIO PROCESO TURINIO PAGRINDINIAI BRUOŽAI

3.1. Išankstinis medžiagos tyrimas

Konstitucinį teisminį procesą galime suskirstyti į keletą stadijų: 1) gautų prašymų ir paklausimų registravimas, 2) išankstinis medžiagos tyrimas, 3) bylos rengimas Konstitucinio Teismo posėdžiui, 4) teisminis nagrinėjimas, 5) sprendimų priėmimas ir paskelbimas, 6) sprendimų vykdymas. Šios stadijos tarpusavyje glaudžiai susijusios ir sudaro vientisą konstitucinį teisminį procesą.

¹¹⁹ Salikov M. S. Konstitucionnyj sudebnyj process: Vadovėlis.- Maskva: Norma. 2003, p. 272.

¹²⁰ Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis// Justitia. 2006, Nr. 1(59), p. 33.

¹²¹ Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos// Konstitucinė jurisprudencija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis. 2006, Nr. 1, p. 308.

Tam, kad byla būtų nagrinėjama Konstituciniame Teisme, turi būti pateikti prašymai ir paklausimai. Kaip nustatyta Konstitucinio Teismo įstatymo 64 straipsnyje, bylos dėl teisės akto atitikimo Konstitucijai nagrinėjimo Konstituciniame Teisme pagrindas yra teisiškai motyvuota abejonė, kad visas aktas ar jo dalis prieštarauja Konstitucijai pagal: normų turinį, reguliavimo apimtį, formą, Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką.¹²²

Kaip jau minėjome, kreiptis į Konstitucinį Teismą turi teisę Seimas, ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir teismai. Taigi galime išskirti pirmąją teismo proceso stadiją – gautų prašymų ir paklausimų registravimas. Šį registravimą atlieka Konstitucinio Teismo aparato darbuotojai. Pateiktas prašymas turi atitikti Konstitucinio Teismo įstatymo 66 straipsnyje nustatytus reikalavimus, t.y. turi būti nurodyta: adresatas; pareiškėjo ir jo atstovo duomenys; valstybės institucijos, priėmusios ginčijamą teisės aktą, pavadinimas ir adresas; tikslus ginčijamo teisės akto pavadinimas, numeris, priėmimo data; suformuluotas prašymas Konstituciniam Teismui ir kt. Prie prašymo turi būti pridedami dokumentai, kuriuos galėtume suskirstyti į privalomus ir papildomus dokumentus. Privalomi dokumentai: ginčijamo teisės akto viso teksto nuorašas; įgaliojimai; dokumentų, surašytų ne lietuvių kalba, notaro patvirtinti vertimai į lietuvių kalbą. Papildomai gali būti pateikiami siūlomų iškviesti į Konstitucinio Teismo posėdį liudytojų ir ekspertų sąrašas, specialistų išvados ir kita medžiaga.

Antroji konstitucinio teismo proceso stadija – išankstinis medžiagos tyrimas. Šioje stadijoje atliekamas pateiktų prašymų ir paklausimų „filtravimas“. Šia stadija siekiama užtikrinti, kad teismui nagrinėjimui nepatektų bylos, nežinomos Konstituciniam Teismui, bylos, kada kreipiasi subjektai, neturintys teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą ir kt. Tokiu būdu yra užtikrinamas Konstitucinio Teismo darbo efektyvumas, sumažinamas darbo krūvis.

Išankstinio medžiagos tyrimo stadijoje Konstitucinio Teismo pirmininkas tirti medžiagą paveda vienam ar keliems teisėjams, nustatydamas šio darbo terminą. Parengiamuosius darbus Konstitucinio Teismo pirmininkas paskirsto teisėjams atsižvelgdamas į teisėjų darbo krūvį, bylos sudėtingumą, medžiagos specifiką ir t.t. Teisėjas, kuriam pavedama tirti perduotą medžiagą, atlieka šiuos veiksmus:

- 1) išsiaiškina, ar nėra pagrindo atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą (pvz., prašymas paduotas institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą; prašymo nagrinėjimas nežinomas Konstituciniam Teismui; prašymas grindžiamas ne teisiniais motyvais ir kt.);
- 2) išsiaiškina, ar nėra pagrindo sugrąžinti prašymą ar paklausimą pareiškėjui;
- 3) nustato, kokius klausimus būtina išsiaiškinti iki bylos rengimo posėdžiui.

¹²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 64 str.

Atlikęs išankstinį tyrimą Konstitucinio Teismo teisėjas praneša apie išankstinio tyrimo rezultatus ir teikia pasiūlymus:

- 1) priimti prašymą ar paklausimą ir pradėti rengti bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui;
- 2) sugrąžinti prašymą ar paklausimą pareiškėjui;
- 3) priimti sprendimą atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą.

Konstitucinio Teismo įstatymo 25 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad sprendamas 1 ir 2 punktuose nurodytus klausimus Konstitucinio Teismo pirmininkas priima potvarkius¹²³, o 3 punkte nurodyti klausimai yra sprendžiami Konstitucinio Teismo tvarkomajame posėdyje.

Konstitucinis Teismas rengia tvarkomuosius ir organizacinius posėdžius. Tvarkomuosiuose posėdžiuose svarstomi visi atsisakymo nagrinėti kreipimasi atvejai, bylų parengimo, sujungimo, išskyrimo klausimai, kiti pasirengimo teisminiam posėdžiui klausimai, taip pat tarp teisėjų ir Konstitucinio Teismo pirmininko kilę nesutarimai dėl kreipimusi priėmimo. Organizaciniuose posėdžiuose svarstomi ir sprendžiami Teismo darbo organizavimo, aparato struktūros ir kompetencijos klausimai.

Konstitucinis Teismas tvarkomajame posėdyje priima sprendimus atsisakyti nagrinėti prašymus ar paklausimus. Konstitucinio Teismo įstatymo 69 ir 80 straipsniai nustato visus atvejus, kada Konstitucinis Teismas savo sprendimu atsisako nagrinėti prašymus ir paklausimus:

- 1) prašymas paduotas institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą. Dėl šios priežasties Konstitucinio Teismo praktikoje buvo atsisakyta nagrinėti tik vieną prašymą.¹²⁴
- 2) prašymo nagrinėjimas yra nežinybingas Konstituciniam Teismui. Tai yra dažniausiai pasitaikanti priežastis, dėl kurios Teismas atsisako nagrinėti prašymą (12 atsisakymų per visą Konstitucinio Teismo veiklos laikotarpį).¹²⁵ 2005 m. rugsėjo 20 d. Konstitucinis Teismas priėmė sprendimą atsisakyti nagrinėti Klaipėdos apygardos teismo prašymą ištirti Teisingumo ministro įsakymu patvirtintos Sprendimų vykdymo instrukcijos 89 punkto atitiktį Konstitucijos 48 straipsnio 1 daliai, kadangi šis prašymas žinybingas Lietuvos Vyriausiajam administraciniam Teismui.¹²⁶
- 3) prašyme nurodyto teisės akto atitikimas Konstitucijai jau tirtas Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas. Ši

¹²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 25 str. 2 d.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo tinklalapyje <http://www.lrks.lt/STATISTIKAhtml> (prisijungimo laikas 2006 m. spalio 1 d.).

¹²⁵ Ten pat.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas „Dėl Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. rugpjūčio 4 d. prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 432 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ patvirtintos sprendimų vykdymo instrukcijos 89 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Žin., 2005, Nr. 113-4132.

nuostata padeda užtikrinti Konstitucinio Teismo darbo efektyvumą, t.y. negaištamą laiką byloms, kurios jau buvo nagrinėtos Konstituciniame Teisme.

- 4) Konstitucinis Teismas yra pradėjęs nagrinėti bylą dėl to paties dalyko;
- 5) prašymas grindžiamas ne teisiniais motyvais. Konstitucinis Teismas tiria ir sprendžia tik teisės klausimus.

Konstitucinis Teismas, atsisakydamas nagrinėti prašymą ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai, priima motyvuotą sprendimą. Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalis numato dar vieną galimybę nenagrinėti prašymo, tai yra nutraukti pradėtą teiseną, jeigu ginčijamas teisės aktas yra panaikinamas. Tačiau ši norma neturi imperatyvaus reikalavimo. Panaikinus ginčijamą teisės aktą, Teismas gali tęsti bylos nagrinėjimą ir priimti sprendimą. Konstitucinis Teismas 2000 m. balandžio 5 d. nutarime konstatavo, kad formuluotė „yra pagrindas pradėti teisei nutraukti“ aiškintina kaip nustatanti Konstitucinio Teismo teisę, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, bet ne kaip nustatanti, jog kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, pradėta teiseną turi būti nutraukta.¹²⁷ Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad teismui kreipusis su prašymu ištirti, ar teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymui (nors ginčijamas teisės aktas ir yra pakeistas), o Konstituciniam Teismui neišsprendus šio klausimo iš esmės nebūtų pašalintos teismui kilusios abejonės dėl teisės akto konstitucingumo. Nepašalinus abejonų dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo ir pritaikius tokį aktą sprendžiant bylą galėtų būti pažeistos asmens konstitucinės teisės ir laisvės. Dar vėliau Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi teismai, kuriems abejonų dėl žemesnės galios teisės akto atitikties aukštesnės galios teisės aktams, visų pirma Konstitucijai, kyla vykdant teisingumą, Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų nutraukti pradėtos teisenos (bylos) ir privalo nagrinėti bylą, o kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai, Konstitucinis Teismas, atsižvelgęs į konstitucinės justicijos bylos aplinkybes, gali nutraukti pradėtą teiseną (bylą) arba jos nenutraukti.¹²⁸

Apibendrinami galime teigti, kad Konstitucinis Teismas turi teisę, bet ne pareigą, nutraukti pradėtą teiseną. Be to, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi bylą nagrinėjantis teismas, kuriam nagrinėjant konkrečią bylą kilo abejonų dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo,

¹²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų“ 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui“// Žin., 2000, Nr. 30-840.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Žin., 2006, Nr. 36-1292.

Konstitucinis Teismas turi pareigą išnagrinėti teismo prašymą, neatsižvelgdamas į tai, ar ginčijamas teisės aktas galioja, ar ne.

Konstitucinio Teismo tvarkomajame posėdyje priimami sprendimai skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje ir skirti teisėją pranešėją. Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnyje įtvirtinta labai svarbi nuostata, kad Konstituciniam Teismui priėmus sprendimą nagrinėti prašymą ir Konstitucinio Teismo pirmininkui apie tai oficialiai paskelbus „Valstybės žiniuose“, pagal Konstitucijos 106 straipsnį minėto akto galiojimas sustabdomas nuo oficialaus paskelbimo dienos iki Konstitucinio Teismo nutarimo dėl šios bylos paskelbimo.¹²⁹ Akto galiojimo sustabdymo tikslas – visuomenės ir asmenų teisių ir interesų apsauga, kadangi tęsiant skundžiamo akto galiojimą gali būti pažeidžiamos asmens teisės ir laivės. Skundžiamo akto galiojimas yra sustabdomas ir siekiant apsaugoti valstybės interesus, kadangi dėl tokio akto galiojimo valstybė gali patirti ekonominių nuostolių, gali kilti politinės problemos ir t.t.

Konstituciniam Teismui išnagrinėjus bylą ir priėmus nutarimą, kad ginčijamas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinio Teismo pirmininkas apie tai oficialiai paskelbia, ir nuo šio nutarimo paskelbimo dienos atstatomas sustabdytojo akto galiojimas.¹³⁰

Konstituciniam Teismui priėmus sprendimą priimti prašymą ar paklausimą, prasideda trečioji konstitucinio teismo proceso stadija – bylos rengimas Konstitucinio Teismo posėdžiui. Tai yra svarbus konstitucinio teismo proceso etapas, kurio metu sprendžiami šie klausimai: bylai rengti paskiriamas Konstitucinio Teismo teisėjas, nustatomas bylos medžiagos nagrinėjimo eiliškumas, išreikalaujami papildomi dokumentai ir t.t.

Bylai rengti paskirtas teisėjas atlieka šiuos veiksmus: reikiama atvejais apklausia pareiškėją ar jo atstovą, išklausoma jų argumentus; apklausia suinteresuotą asmenį ar jo atstovą apie bylos aplinkybes, išsiaiškina kontraargumentus; apklausia liudytojus ir sprendžia, ar juos kviesti į teismą; išreikalauja iš valstybės institucijų, organizacijų bei asmenų rašytinius ir daiktinius įrodymus; skiria ekspertizes, išskviečia ir apklausia specialistus bei atlieka kitus būtinus veiksmus.¹³¹ Atlikęs šiuos veiksmus ir laikydamas, kad byla pakankamai parengta, teisėjas tvarkomajame Konstitucinio Teismo posėdyje siūlo priimti sprendimą skirti bylą nagrinėti Teismo posėdyje.

Bylos Konstituciniame Teisme paprastai nagrinėjamos eilės tvarka – pagal prašymų ir paklausimų gavimo Konstituciniame Teisme laiką. Atsižvelgdamas į bylos pobūdį ir aplinkybes, Teismas gali paankstinti arba nukelti vėlesniam laikui bylos nagrinėjimą. Pvz., bylos pagal Seimo paklausimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti pareigas, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, nagrinėjamos skubos tvarka. Bylų nagrinėjimo eiliškumo taisyklė parodo Teismo organizacinę

¹²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 26 str. 2 d.

¹³⁰ Ten pat. 26 str. 3 d.

¹³¹ Ten pat. 27 str. 2 d.

nepriklausomumą nagrinėjant ir priimant sprendimus, t.y. niekas negali nurodyti Teismui, kokia tvarka turi būti nagrinėjamos bylos.

Kiekvieno teismo proceso stabilumą padeda užtikrinti procesiniai terminai. Procesiniu terminu yra laikomas įstatymo ar teismo (teisėjo) nustatytas laikas, per kurį teismas, byloje dalyvaujantys ar kiti asmenys privalo atlikti tam tikrus procesinius veiksmus.¹³² Byloje dalyvaujantys asmenys yra suinteresuoti, kad Teismas kuo greičiau išnagrinėtų bylą ir priimtų sprendimą. Be abejo, Teismo žinioje yra ne viena byla, ir teisėjas turi planuoti savo darbo laiką įvairioms byloms nagrinėti. Siekiant greičiau atkurti pažeistas teises, užtikrinti sklandžią ir operatyvią Konstitucinio Teismo veiklą, Konstitucinio Teismo įstatymas, Konstitucinio Teismo Reglamentas įvairiems procesiniams veiksams atlikti nustato procesinius terminus.

Konstitucinio teismo proceso terminai atlieka keletą funkcijų: apsauginę, užtikrinamąją ir organizacinę.¹³³

Apsauginė funkcija garantuoja proceso šalims, kad prašymas ar paklausimas bus išnagrinėtas per įstatymo nustatytus terminus. Pvz., Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio 2 dalis nustato, kad bylos nagrinėjimas turi būti užbaigtas ir galutinis nutarimas ar išvada priimti ne vėliau kaip per 4 mėnesius nuo prašymo ar paklausimo gavimo Konstituciniame Teisme dienos. Nustatytas terminas yra tam tikro pobūdžio garantija pareiškėjui, o Teismui šie terminai – pareiga.

Užtikrinamosios funkcijos esmė yra ta, kad konstitucinio teismo proceso subjektams atlikus procesinius veiksmus per nustatytus terminus, užtikrinamas objektyvus, visapusiškas, savalaikis bylos išnagrinėjimas. Pvz., rengiant bylą Teismo posėdžiui, per Konstitucinio Teismo teisėjo nustatytą laiką valstybės institucijos, organizacijos, asmenys turi pateikti Teismui rašytinius ir daiktinius įrodymus.

Organizacinė funkcija daugiau liečia vidinę Konstitucinio Teismo veiklą. Teismas, atsižvelgdamas į darbo krūvį, bylų specifiką, savarankiškai nustato procesinių veiksmų atlikimo datas. Pvz., pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 24 straipsnį Konstitucinio Teismo Pirmininkas, pavesdamas teisėjui atlikti išankstinį medžiagos tyrimą, nustato šio darbo terminą.

Kalbėdami apie atskiras Konstitucinio teismo proceso stadijas, galėtume kiekvienoje iš jų išskirti tokius terminus:

- 1) Pirmoje stadijoje – gautų prašymų ir paklausimų registravimas - konkretūs terminai nenustatomi;
- 2) Antrojoje - išankstinio medžiagos tyrimo - stadijoje nustatyta, kad, gavus prašymą, ne vėliau kaip per 3 dienas turi būti atliktas išankstinis medžiagos tyrimas ir tvarkomajame Konstitucinio Teismo posėdyje išspręstas klausimas, ar

¹³² Laužikas E. ir kt. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia. 2003, I t., p.322.

¹³³ Salikov M. S. Konstitucionnyj sudebnyj process: Vadovėlis.- Maskva: Norma. 2003, p. 94.

priimti prašymą nagrinėti Konstituciniame Teisme.¹³⁴ Taip pat ne vėliau kaip per 7 dienas nuo žinybingo kreipimosi gavimo turi būti pradėtas išankstinis tyrimas.¹³⁵

- 3) Trečioje stadijoje – bylos rengimas Konstitucinio Teismo posėdžiui – numatyta, kad šaukimai į posėdį byloje dalyvaujantiems asmenims turi būti išsiųsti ne vėliau kaip prieš 7 dienas iki posėdžio pradžios. Ketvirtojoje stadijoje – teisminis nagrinėjimas - įstatymu terminai nėra nustatyti, o terminus konkrečioms procesiniams veiksams atlikti nustato Teismas.
- 4) Penktojoje stadijoje – sprendimų priėmimas ir paskelbimas – yra keletas svarbių įstatymo nustatytų terminų. Konstitucinio Teismo nutarimas turi būti priimtas ne vėliau kaip per 1 mėnesį baigus nagrinėti bylą.¹³⁶ Konstitucinio Teismo aktai įsigalioja jų oficialaus paskelbimo „Valstybės žiniuose“ dieną.¹³⁷

Konstitucinis Teismas, atlikęs visus parengiamuosius veiksmus, skiria bylą nagrinėti Konstitucinio Teismo posėdyje. Tuo prasideda ketvirtoji ir svarbiausia konstitucinio teismo proceso stadija – teisminis nagrinėjimas.

3.2. Konstitucinio Teismo teismo posėdžio turinys

3.2.1. Konstitucinio teismo proceso dalyviai

Kiekvienam teisminei procesui (civiliniam, baudžiamajam, administraciniam, konstituciniam) būdingas tam tikras ratas byloje dalyvaujančių asmenų, turinčių įstatymu nustatytas teises ir pareigas. Konstitucinio Teismo įstatyme išvardyti konstitucinio teismo proceso dalyviai, t. y. dalyvaujantys byloje asmenys, jų atstovai, liudytojai, ekspertai, pakviesti specialistai ir vertėjai,¹³⁸ tačiau šių asmenų procesinė padėtis iš esmės skiriasi nuo kitų teisminių procesų dalyvių procesinės padėties. Galime nustatyti skirtumo kiekybines ir kokybines charakteristikas.¹³⁹

Kokybinės charakteristikos yra tiesiogiai susijusios su Konstitucinio Teismo veikla, kuri paliečia visos visuomenės ir valstybės interesus. Tai mums rodo bet kuris Konstitucinio Teismo sprendimas. Pvz., 2004 m. gruodžio 13 d. Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą pagal pareiškėjų- teismų prašymus ištirti kai kurių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų, reguliuojančių santykius su valstybės tarnautojų darbo užmokesčiu, pensijomis ir t.t. atitiktį Konstitucijai.¹⁴⁰ Šis

¹³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 26 str. 1 d.

¹³⁵ Ten pat. 29 str. 1 d.

¹³⁶ Ten pat. 55 str. 1 d.

¹³⁷ Ten pat. 84 str. 3 d.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 33 str.

¹³⁹ Salikov M. S. Konstitucionnyj sudebnyj process: Vadovėlis.- Maskva: Norma. 2003, p. 78.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“// Žin., 2004, Nr. 181-6708.

nutarimas palietė beveik 30 000 valstybės tarnautojų interesus. Tuo tarpu kitų teisminių procesų dalyvių interesas yra asmeninis.

Kiekybinis skirtumas parodo, kad konstituciniame teisminiame procese sudėtinga apibrėžti subjektus, kurie gali tapti šio proceso dalyviais. Jais gali būti valstybės institucijos, Seimo narių grupė, Seimo narys, Respublikos Prezidentas, teismai. Tuo tarpu civiliniame teisminiame procese aiškiai nurodyta, kad proceso šalimis yra ieškovas ir atsakovas.

Visiems konstitucinio teismo proceso dalyviams procese yra numatytos bendros taisyklės: teisėjams įeinant į posėdžių salę ir išeinant iš jos, skelbiant Konstitucinio Teismo nutarimą ar išvadą, visi esantieji posėdžių salėje privalo atsistoti; visi proceso dalyviai į Teismą kreipiasi, kalba, parodymus bei paaiškinimus duoda stovėdami; į Teismą kreipiasi žodžiais „Aukštasis Teisme“ arba „Gerbiamasis Teisme“.

Konstitucinio teismo proceso dalyvius sąlyginai galime suskirstyti į 2 grupes:

- 1) proceso dalyviai, be kurių neįmanomas pats procesas: Konstitucinis Teismas, turintis valstybės suteiktus įgaliojimus vykdyti teisingumą, proceso šalys, turinčios procese priešingus interesus;
- 2) fakultatyviniai proceso dalyviai: šalių atstovai, liudytojai, ekspertai, specialistai, vertėjai. Fakultatyviniais jie vadinami dėl to, kad jie gali būti ne visose bylose.

Galime apibrėžti, kad konstitucinio teismo proceso dalyvis – tai byloje dalyvaujantis asmuo, suinteresuotas bylos išnagrinėjimu iš esmės, dalyvaujantis procese savo vardu, turintis procesines teises ir šiomis teisėmis darantis įtaką procesui.

Pagrindiniais konstitucinio teismo proceso dalyviais yra byloje dalyvaujantys asmenys, be kurių negali būti ir paties proceso. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 31 straipsnį byloje dalyvaujančiais asmenimis yra laikomi:

- 1) pareiškėjas – valstybės institucija, Seimo narių grupė, kuriems įstatymai suteikia teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, bei jų atstovai;
- 2) suinteresuotas asmuo – valstybės institucija, priėmusi teisės aktą, kurio atitikimą Konstitucijai ar įstatymams reikia ištirti, bei jos atstovas; Seimo narys ar kitas valstybės pareigūnas, kurio veiksmų atitikimą Konstitucijai reikia ištirti dėl jam pradėtos Seime apkaltos bylos, bei jo atstovas; Respublikos Prezidentas, kai teikiama išvada dėl jo sveikatos būklės, bei jo atstovas.¹⁴¹

Dalyvaujančių byloje asmenų teisinis statusas reiškia galimybę būti konstitucinio teismo proceso dalyviu, konkrečios Konstitucinio Teismo nagrinėjamos bylos subjektu. Galime išskirti keletą byloje dalyvaujančių asmenų teisinio statuso ypatumų. Vieną iš ypatumų pastebime pačiame byloje dalyvaujančių asmenų pavadinime. Skirtingai nei civiliniame, arbitražiniame

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 31 str. 1 d.

procesu byloje dalyvaujantys asmenys nevedinami ieškovu ir atsakovu. Būtų nekorektiška Respublikos Prezidentą, Vyriausybę vadinti atsakovu. Be to konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo rezultatas ne visada yra įstatymo, Prezidento dekreto ar kito teisės akto pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai.

Antra, viena iš konstitucinio teismo proceso šalimi privalo būti valstybės institucija. Gali būti, kad abi proceso šalys yra valstybės institucijos.

Trečia, byloje dalyvaujantys asmenys turi priešingus interesus, tačiau jų procesinės teisės yra lygios. Tai reiškia, kad pareiškėjas ir suinteresuotas asmuo turi lygias galimybes ginti savo teises ir įstatymų saugomus interesus. Tai, kad leidžiama vienai šaliai, turi būti leidžiama ir kitai. Byloje dalyvaujantys asmenys turi tokias procesines teises: susipažinti su bylos medžiaga, daryti iš jos išrašus, nuorašus, kopijas, pareikšti nušalinimus, teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, užduoti klausimų kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims, liudytojams ir ekspertams, pareikšti prašymus, duoti paaiškinimus, pareikšti savo argumentus ir samprotavimus, prieštarauti kitų dalyvaujančių byloje asmenų prašymams, argumentams ir samprotavimams.¹⁴²

Be procesinių teisių byloje dalyvaujantys asmenys turi ir procesines pareigas: Konstitucinio Teismo šaukimu atvykti į Konstitucinį Teismą, duoti paaiškinimus, atsakyti į Teismo ir kitų proceso dalyvių klausimus. Be to, byloje dalyvaujantys asmenys Teismo posėdžio metu privalo laikytis tvarkos, klausyti posėdžio pirmininko reikalavimų.

Nagrinėdami byloje dalyvaujančių asmenų teisinį statusą konstituciniame procese, pastebime dar vieną ypatumą. Proceso šalis – pareiškėjas pasireiškia kaip labiau aktyvus konstitucinio teismo proceso dalyvis. Taip atsitinka dėl to, kad pareiškėjas įsijungia į teismo procesą gerokai anksčiau nei antroji šalis – suinteresuotas asmuo.

Apibendrinami konstitucinio teismo proceso šalių galėtume apibrėžti, kad iš vienos pusės tai yra viso teismo proceso iniciatorius, o iš kitos pusės – subjektas, esantis priešingoje pozicijoje ir atstovaujantis valstybės ir viešąjį interesą.

Be byloje dalyvaujančių asmenų labai svarbią reikšmę turi šalių atstovų teisinis statusas konstituciniame teisminiame procese. Galime išskirti 2 atstovų grupes. Pirmajai priklauso įstatyminiai atstovai. Įstatyminiais atstovais laikomi atitinkamų institucijų vadovai, veikiantys pagal įstatymo jiems suteiktus įgaliojimus, Seimo narių grupei atstovaujantis Seimo narys, kurį savo prašyme nurodo visi besikreipiantys Seimo nariai, taip pat teismo, kuris kreipėsi į Konstitucinį Teismą, nutartį priėmęs teisėjas.¹⁴³ Šiuo atveju byloje dalyvaujančio asmens ir jo atstovo teisinis statusas sutampa.

¹⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 31 str. 2 d.

¹⁴³ Ten pat. 32 str. 2 d.

Antrajai grupei priklauso įgaliotieji atstovai (pagal pavedimą). Jais gali būti advokatai, mokslo laipsnius turintys teisininkai, taip pat teisinio darbo aukščiausiose valstybės institucijose patirtį turintys asmenys.¹⁴⁴ Jų įgaliojimai turi būti patvirtinami atitinkamu dokumentu, pvz. advokato orderiu, atitinkamų institucijų vadovų išduotu įgaliojimu. Byloje dalyvaujančių asmenų atstovų teisinis statusas priklauso nuo įgaliojimų, kuriuos byloje dalyvaujantys asmenys suteikia savo atstovams, apimties. Jeigu atstovui suteikti pilni įgaliojimai, jis turi teisę pasirašyti šalies vardu prašymus, susipažinti su bylos medžiaga, išdėstyti savo argumentus, užduoti klausimus kitiems proceso dalyviams ir t.t.

Įgaliotieji atstovai bet kuriuo proceso metu gali netekti teisinio statuso, tai priklauso nuo byloje dalyvaujančios šalies valios. Pvz., proceso šalis atsisako advokato, pakeičia jį kitu advokatu ir t.t. Nuo to momento baigiasi atstovo įgaliojimai.

Apibendrinami galėtume pasakyti, kad byloje dalyvaujančių asmenų atstovai yra aktyvūs konstitucinio teismo proceso dalyviai, kurių teisinis statusas priklauso nuo dalyvaujančių asmenų suteikiamų įgaliojimų apimties.

Kaip jau minėjome, be pagrindinių proceso dalyvių konstituciniame teisminiame procese dalyvauja ir kiti asmenys: liudytojai, ekspertai, specialistai, vertėjai.

Liudytojas. Konstitucinio Teismo įstatymo 36 straipsnyje nurodyta, kad liudytoju gali būti kiekvienas asmuo, kuris gali žinoti kokių nors su byla susijusių aplinkybių. Įstatymas liudytojui numato tokias pareigas – atvykti į Teismą ir duoti teisingus parodymus. Prieš apklausdamas liudytojus, posėdžio pirmininkas nustato jų asmens tapatybę, išpėja juo dėl atsakomybės už atsisakymą arba vengimą duoti parodymus bei už žinomai melagingus parodymus.¹⁴⁵ Po to liudytojas prisiekia. Liudytojas duoda parodymus žodžiu, privalo atsakyti į Teismo ir kitų proceso dalyvių klausimus.

Ekspertas. Konstitucinio Teismo įstatymo 37 straipsnis nustato, kad ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamų žinių išvadai duoti. Konstitucis teisminis procesas išsiskiria tuo, kad klausimus, kuriais turi būti gauta eksperto išvada, turi teisę pateikti teisėjas, rengiantis bylą nagrinėjimui, o posėdžio metu kiekvienas byloje dalyvaujantis asmuo. Tokius klausimus galutinai nustato Teismas.¹⁴⁶ Ekspertas turi šias procesines teises: susipažinti su bylos medžiaga, dalyvauti nagrinėjant bylą, užduoti klausimų byloje dalyvaujantiems asmenims ir liudytojams, prašyti papildomos medžiagos.

Eksperto pagrindinės procesinės pareigos – atvykti į Teismo ar teisėjo šaukiamam ir duoti objektyvią išvadą jam iškeltais klausimais. Prieš teikiant išvadą posėdžio pirmininkas nustato

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 32 str. 3 d.

¹⁴⁵ Ten pat. 50 str. 3 d.

¹⁴⁶ Ten pat. 37 str. 2 d.

eksperto asmens tapatybę, įspėja dėl atsakomybės už žinomai melagingos išvados pateikimą. Ekspertas, kaip ir liudytojas, prisiekia.

Vertėjas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 117 straipsnio 2 dalis skelbia, kad teismo procesas Lietuvos Respublikoje vyksta valstybine kalba. Todėl teisena Konstituciniame Teisme vyksta, sprendimai priimami ir skelbiami lietuvių kalba. Proceso dalyviams, nemokantiems lietuvių kalbos, garantuojama teisė naudotis vertėjo paslaugomis, t.y. vertėjo pagalba susipažinti su bylos medžiaga, dalyvauti procesiniuose veiksmuose ir kt. Vertėjas privalo atvykti Teismo ar teisėjo šaukimu, tiksliai atlikti jam pavestą vertimą. Kaip ir kitų asmenų, pirmiausia nustatoma vertėjo tapatybė, išaiškinamos jo teisės ir pareigos.

3.2.2. Parengiamosios teismo posėdžio dalies ypatumai

Teisminis nagrinėjimas - ketvirtoji ir svarbiausia konstitucinio teismo proceso stadija. Šioje stadijoje realizuojami Konstitucinio Teismo kaip teisminės konstitucinės kontrolės institucijos įgaliojimai, įvykdomas konstitucinis teisingumas. Kai kurie autoriai šioje stadijoje išskiria tokius procesinius veiksmus:

- 1) parengiamoji teismo posėdžio dalis;
- 2) bylos nagrinėjimas iš esmės;
- 3) sprendimo priėmimas.¹⁴⁷

Parengiamosios posėdžio dalies metu yra išsiaiškinama, ar yra galimybė nagrinėti bylą iš esmės. Byla Konstitucinio Teismo posėdyje nagrinėjama, tik kai dalyvaujantiems byloje asmenims apie tai pranešta.¹⁴⁸ Dalyvaujantiems byloje asmenims apie Konstitucinio Teismo posėdžio laiką ir vietą pranešama Teismo pranešimais, o dalyvaujančių byloje asmenų atstovams – Teismo šaukimais ne vėliau kaip prieš 7 dienas iki posėdžio pradžios.

Svarbus vaidmuo Teismo posėdžio metu tenka posėdžio pirmininkui. Teisminiam posėdžiui pirmininkauja Konstitucinio Teismo pirmininkas, o jei jo nėra, jo pareigas laikinai einantis Konstitucinio Teismo teisėjas, o jei ir jų nėra – Konstitucinio Teismo išrinktas teisėjas, tačiau ne teisėjas pranešėjas.¹⁴⁹ Teismo posėdžio pirmininko įgaliojimai įtvirtinti Konstitucinio Teismo įstatymo 45 straipsnyje. Posėdžio pirmininkas vadovauja posėdžiui, imasi priemonių visoms bylos aplinkybėms visapusiškai, iki galo ir objektyviai ištirti; šalina iš proceso tai, kas nesusiję su nagrinėjamu klausimu; nutraukia proceso dalyvius, jeigu jie kalba apie klausimus, nesusijusius su nagrinėjama byla; atima iš kalbėtojų žodį, jeigu jie savavališkai pradeda kalbėti, kai neįvykdo posėdžio pirmininko reikalavimų, kai kalba šiurkščiai ar įžeidžiančiai arba rodo

¹⁴⁷ Salikov M. S. Konstitucionnyj sudebnyj process: Vadovėlis.- Maskva: Norma. 2003, p. 132.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 44 str. 1 d.

¹⁴⁹ Ten pat. 45 str. 1 d.

nepagarbą Konstitucijai ar valstybės konstitucinei santvarkai. Taip pat posėdžio pirmininkas įspėja posėdžių salėje esančius asmenis, jeigu jų elgesys trukdo vesti posėdį, ir turi teisę pašalinti iš posėdžių salės kiekvieną, kas pažeidžia tvarką ar neklauso posėdžio pirmininko reikalavimų.

Konstitucinio posėdžio metu tvarką prižiūri Teismo tvarkdarys.

Pradedant nagrinėti bylą posėdžio pirmininkas praneša, kuri byla bus nagrinėjama. Posėdžio sekretorius praneša, kurie iš šauktųjų asmenų yra atvykę, kas žinoma apie kitų asmenų neatvykimo priežastis. Toliau Teismas nustato atvykusiųjų asmenybę, patikrina įgaliojimus. Posėdžio pirmininkas išaiškina byloje dalyvaujantiems asmenims, ekspertams jų teises ir pareigas, o kitiems šauktiems asmenims jų pareigas ir atsakomybę.

Parengiamojoje teisminio posėdžio dalyje taip pat yra sprendžiami teisėjo nušalinimo arba nusišalinimo klausimai. Konstitucinio Teismo teisėjo nusišalinimo arba nušalinimo pagrindai išdėstyti Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnyje. Konstitucinio Teismo teisėjas nusišalina arba gali būti nušalintas nuo bylos nagrinėjimo, jeigu:

- 1) jis yra dalyvaujančių byloje asmenų giminaitis, kai svarstomi paklausimai personaliniais klausimais;
- 2) jis yra viešai pareiškęs, kaip turi būti išspręsta Teisme nagrinėjama byla.

Teisėjų nušalinimas arba nusišalinimas svarbus tuo, kad byla būtų išnagrinėta nešališkai. Be to, teisėjų etikos taisyklės nustato, kad teisėjas neturi teisės viešai reikšti savo nuomonę dėl klausimo, kuris yra svarstomas Konstituciniame Teisme, esmės.¹⁵⁰ Todėl Konstitucinio Teismo teisėjas, pareiškęs viešai nuomonę dėl svarstomo klausimo esmės, turi nusišalinti.

Jeigu yra aplinkybių, dėl kurių teisėjas turi nusišalinti, jis privalo raštu apie tai pareikšti ir prašyti Konstitucinį Teismą spręsti jo nušalinimo klausimą. Dėl tų pačių priežasčių motyvuotai nušalinimą gali pareikšti ir byloje dalyvaujantys asmenys. Nusišalinimo arba nušalinimo klausimą sprendžia Teismas pasitarimų kambaryje.

Parengiamojoje teisminio posėdžio dalyje yra sprendžiamas ir bylos nagrinėjimo atidėjimo klausimas. Konstitucinis Teismas sprendimu gali atidėti bylos nagrinėjimą, jeigu:

- 1) klausimas nepakankamai parengtas ir reikia papildomo tyrimo;
- 2) būtina išreikalauti naujus įrodymus;
- 3) atsiranda kitų svarbių priežasčių.¹⁵¹

Konstitucinis Teismas, atidėdamas bylos nagrinėjimą, gali apklausti atvykusius liudytojus, kurie iš naujo nebešaukiami.

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamentas // <http://www.lrkt.lt/Reglamentas.html> (prisijungimo laikas 2006 m. spalio 25 d.).

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 49 str. 1 d.

Pašalinus priežastis, dėl kurių bylos nagrinėjimas buvo atidėtas, Konstitucinis Teismas atnaujina atidėtos bylos nagrinėjimą ir nusprendžia, ar bylą pradėti nagrinėti iš pradžių, ar nuo tos teismo proceso vietos, kurioje bylos nagrinėjimas buvo atidėtas.

Atlikus visus parengiamosios teismo posėdžio dalies veiksmus, prasideda bylos nagrinėjimas iš esmės.

3.2.3. Įrodymų tyrimo specifiškumas

Bylos nagrinėjimas iš esmės pradedamas nuo teisėjo pranešėjo pasisakymo, kuriame išdėstoma bylos esmė, jos nagrinėjimo pagrindas, turimos medžiagos turinys, kiti reikalingi duomenys. Po to išklausomi dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimai. Pirmas paaiškinimus duoda pareiškėjas. Byloje dalyvaujantiems asmenims ar jų atstovams yra užduodami klausimai. Toliau išklausomi liudytojai, ekspertai, kiti pakviesti asmenys.

Vienu iš svarbiausių teismo nagrinėjimo elementų yra įrodymų tyrimas. Įrodinėjimo institutas civilinėje ir baudžiamojoje teisėje yra vienas iš labiausiai išvystytų tiek moksliniu, tiek teisiniu aspektu. Tiek Civilinio proceso kodeksas, tiek baudžiamojo proceso kodeksas detaliai reglamentuoja teisminį įrodinėjimą. Teisės aktai, reglamentuojantys Konstitucinio Teismo veiklą, žymiai mažiau reguliuoja įrodinėjimo santykius, lyginant su kitomis procesinės teisės šakomis. Konstitucinės justicijos specifika leidžia nenustatyti tokio detalaus reguliavimo.

Konstitucinio teismo proceso normomis nėra sureguliuoti visi įrodinėjimo elementai, pvz. nėra teisės normų, nustatančių įrodinėjimo dalyką, įrodymų sąsajumą, leistinumą ir kt. Nežiūrint į tai, įrodymai užima vieną svarbiausių vietų konstituciniame teisminiame procese. Nenustačius bylai reikšmingų faktinių aplinkybių, teismas negali išnagrinėti bylos.

Konstitucinio Teismo įstatymo 30 straipsnyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tiria ir sprendžia tik teisės klausimus, tačiau tai nereiškia, kad Teismas nesprendžia fakto klausimo. E. Kūris pažymėjo, kad ši įstatymo nuostata „gali ir turi būti aiškinama plečiamai. Priešingu atveju ji būtų rimta kliūtis vykdyti konstitucinį teisingumą ir turėtų būti pašalinta iš teisės sistemos kaip antikonstitucinė.“¹⁵²

Yra daug pavyzdžių, kai teisės ir fakto tyrimas persipina. Yra bylų, kuriose norint išspręsti teisės klausimą, pirmiausia reikia tirti faktus. Konstitucinis Teismas paprastai tiria aplinkybes tada, kai yra nagrinėjama teisės akto atitiktis Konstitucijai pagal jo priėmimo, pasirašymo ar įsigaliojimo tvarką. Taip pat Konstitucijos 105 straipsnio 5 dalyje įtvirtintas įpareigojimas Konstituciniam Teismui tirti faktus šiais atvejais: teikiant išvadas, ar nebuvo pažeisti

¹⁵² Kūris E. Teisės ir faktų tyrimo persipynimas konstitucinės justicijos bylose // Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje (Tarptautinės konferencijos medžiaga).-Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005, p. 50.

rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai neprieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas, tirdamas Respublikos Prezidento dekreto suteikti pilietybę išimties tvarka J. Borisovui konstitucingumą ir siekdamas išsiaiškinti bylai reikšmingas aplinkybes, suformulavo tokią faktų tyrimo konstitucinės justicijos byloje reikalingumo doktriną: „Jeigu Konstitucijoje ar įstatymuose yra numatyti atitinkami reikalavimai, kurių turi būti laikomasi (kurie turi būti įvykdyti) leidžiant atitinkamą Respublikos Prezidento aktą, Konstitucinis Teismas, sprenddamas, ar Respublikos Prezidento aktas neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams, turi tirti ir tai, ar tokių reikalavimų buvo laikomasi (ar jie buvo įvykdyti), nes, nenustačius šių faktinių aplinkybių, būtų neįmanoma ištirti ir Respublikos Prezidento akto atitikties Konstitucijai ir įstatymams.“¹⁵³ E. Kūris teigė, kad Konstitucinis Teismas pasmerkta savo doktriną kurti faktų fone, nes daugelis bylų kyla iš aktualiausių visuomenės problemų. „Tai provokuoja ir Konstitucinio Teismo gilinimąsi į atitinkamų baudžiamųjų, administracinių arba civilinių bylų faktines aplinkybes.“¹⁵⁴

Įrodinėjimas - tai pažintinė procesinė byloje dalyvaujančių asmenų ir teismo veikla, vykdoma įstatymų nustatyta tvarka.¹⁵⁵

Įrodinėjimo dalyku yra aplinkybės, faktai, kuriuos reikia įrodyti kiekvienoje konkrečioje byloje. Įrodinėjimo dalyką sudaro materialinio teisinio pobūdžio juridiniai faktai (konstitucinės teisės normos) ir įrodomieji faktai, kurie yra išdėstyti Teismui teikiamame prašyme ir atsikirtimuose. Konstitucinės justicijos bylų įrodinėjimo dalyko specifiškumą nulemia šios kategorijos bylų ypatumai. Įrodinėjimo dalykas nustatomas iš konstitucinės teisės normų turinio. Pvz., pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai, kiti Seimo priimti aktai, taip pat ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams Prezidento, Vyriausybės aktai. Todėl pirmiausia reikėtų įrodyti, ar konkretus teisės aktas priklauso grupei teisės aktų, kurių atitikimą Konstitucijai įgaliotas tirti Konstitucinis Teismas. Antra, reikėtų nustatyti institucijos, priėmusios teisės aktą, įgaliojimus. Ir trečia, tiriamas nagrinėjamo teisės akto atitikimas Konstitucijai.

¹⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 staipsnio 1 daliai“// Žin., 2003, Nr.124-5643.

¹⁵⁴ Kūris E. Teisės ir faktų tyrimo persipynimas konstitucinės justicijos byloje // Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje (Tarptautinės konferencijos medžiaga).-Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005, p. 49.

¹⁵⁵ Salikov M. S. Konstitucionnyj sudebnyj process: Vadovėlis.- Maskva: Norma. 2003, p. 103.

Kreipiantis į Konstitucinį Teismą, turi būti nurodomas ne tik konkretus teisės aktas, bet ir jo nagrinėjimo ribos. Gali būti pateikiamas prašymas ne dėl viso teisės akto konstitucingumo, o tik dėl atskiros normos. Pvz., Vilniaus apygardos administracinis Teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą, prašydamas ištirti, ar Lietuvos Respublikos Peticijų įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 2 punktas, 10 straipsnio 4 dalis ir 16 straipsnis neprieštarauja Konstitucijai.¹⁵⁶

Atskirai reikėtų aptarti faktus, kurių Teisme įrodinėti nereikia. Konstitucinio Teismo įstatymo 34 straipsnyje nustatyta, kad aplinkybių, Konstitucinio Teismo pripažintų visiems žinomomis, nereikia įrodinėti.¹⁵⁷ Pagal bendrąsias taisykles visiems žinomomis aplinkybėmis laikomos tokios aplinkybės, kurios yra žinomos plačiam asmenų ratui, tame tarpe ir teismui. Taip pat faktai, nustatyti Konstitucinio Teismo nutarimu vienoje byloje, iš naujo neįrodinėjami nagrinėjant kitas bylas.¹⁵⁸ Pvz., Konstitucinis Teismas, 2004 m. kovo 31 d. teikdamas išvadą dėl Prezidento Rolando Pakso veiksmų, iš naujo nenustatinėjo faktinių aplinkybių, dėl kurių Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekretas Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad išimties tvarka Lietuvos Respublikos pilietybė suteikiama Jurij Borisov, buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai, 82 straipsnio 1 dalies nuostatai „išrinktas Respublikos Prezidentas (...) prisiekia (...) būti visiems lygiai teisingas“, 84 straipsnio 21 punktui, konstituciniam teisinės valstybės principui, Pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai.¹⁵⁹ Šioje išvadoje Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucinio Teismo byloje Nr. 40/03 nustatytos faktinės aplinkybės yra res iudicata. Šios faktinės aplinkybės nebenustatinėjamos ir nebeįrodinėjamos kitose bylose.

Konstitucinio Teismo įstatyme nėra įtvirtinta, kam tenka įrodinėjimo pareiga. Tačiau iš bendrųjų normų seka, kad kiekviena šalis įrodinėja tas aplinkybes, kuriomis remiasi. Be to, vienas iš konstitucinio teismo proceso principų yra rungtyniškumo principas, kuris nustato, kad šalių teisės nagrinėjant jų ginčą teisme yra lygios. Vadinasi šalys, gindamos savo interesus teisme, naudojami lygiomis teisėmis ir galimybėmis.

Konstitucinio Teismo įstatymo 34 straipsnyje nustatyta, kad įrodymais pripažįstami bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamasis Konstitucinis Teismas konstatuoja esant aplinkybių, pagrindžiančių dalyvaujančių byloje asmenų reikalavimus bei atsikirtimus, arba jų nesant.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Peticijų įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 10 straipsnio 4 dalies ir 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2006, Nr. 11-410.

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Žin., 1993, Nr. 6-120. 34 str. 6 d.

¹⁵⁸ Ten pat. 34 str. 7 d.

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2004, Nr. 49-1600.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas // Žin., 1993, Nr. 6-120. 34 str. 1 d.

Kai kurie autoriai išskiria tokius įrodymų požymius:¹⁶¹

- 1) Įrodymai - tam tikri duomenys, informacija, žinios apie faktus, sudarančius įrodinėjimo dalyką. Tokiais įrodymais yra dokumentai, liudytojų parodymai ir kt. Pvz., teisės aktas, kuris yra Konstitucinio Teismo tyrimo objektu, o įrodinėjimo dalykas yra to teisės akto atitikimas Konstitucijai. Iš teisės akto turinio gaunama informacija apie reguliuojamus santykius, apie teisės akto atitikimą arba neatitikimą Konstitucijai.
- 2) Įrodymų sąsajumas – įrodymų turinio ryšys su faktais, sudarančiais įrodinėjimo dalyką. Teismas priima nagrinėti tik tuos įrodymus, kurie patvirtina turinčias reikšmės bylai aplinkybes.
- 3) Įrodymų leistinumas. Šis požymis reiškia, kad įrodymu gali būti laikoma tik iš įstatymo numatyto šaltinio ar įrodinėjimo priemonės gauta informacija. Be to, įrodymai turi būti gaunami tik leistiniais būdais.
- 4) Įrodymai gaunami ir tiriama tik pagal teisės aktuose nustatytas procedūras.

Visi įrodymų požymiai tarpusavyje susiję. Jeigu bent vieno požymio nėra, tai įrodymas laikomas neteisėtu.

Konstitucinio Teismo įstatymo 34 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad įrodymais pripažįstami faktiniai duomenys, nustatomi dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimais, liudytojų parodymais, rašytiniais įrodymais, daiktiniais įrodymais ir ekspertų išvadomis.¹⁶²

Šalys arba jų atstovai privalo atvykti į Teismą, duoti parodymus, jeigu reikia pateikti papildomus įrodymus, atsakyti į pateiktus klausimus. Byloje dalyvaujančių asmenų ir jų atstovų paaiškinimai gali būti duodami žodžiu ir raštu. Teismo posėdžio metu paaiškinimai duodami žodžiu. Paaiškinimų dalimi yra laikomi ir atsakymai į Teismo ir kitų proceso dalyvių klausimus. Tačiau kreipimasis į Konstitucinį Teismą pateikiamas rašytine forma, taip pat rašytine forma pateikiami ir atsikirtimai. Teismas priima nagrinėti tik tuos įrodymus, kurie patvirtina turinčias reikšmės bylai aplinkybes.¹⁶³

Liudytojas duoda parodymus žodžiu. Kadangi konstitucinės justicijos bylose Teismas sprendžia teisės klausimus, todėl skirtingai nuo kitų teisminių procesų, konstituciniame teisminiame procese liudytojai kviečiami gana retai. Tokia situacija galima, kai tikrinant teisės akto konstitucingumą iškyla šio akto pasirašymo, priėmimo, paskelbimo klausimai.

Įrodymais konstituciniame teisminiame prosese laikoma ir ekspertų išvados. Ekspertas – asmuo, turintis reikiamų žinių išvada duoti.¹⁶⁴ Dažniausia tai - labai aukštos

¹⁶¹ Salikov M. S. Konstitucionnyj sudebnyj process: Vadovėlis.- Maskva: Norma. 2003, p. 109.

¹⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 34 str. 2 d.

¹⁶³ Ten pat. 34 str. 5 d.

¹⁶⁴ Ten pat. 37 str. 1 d.

kvalifikacijos specialistai mokslo, technikos, meno ir kt. srityse. Nagrinėjant konstitucingumo klausimus suteikiama galimybė kviesti teisės ekspertus, ypač tiriant tarptautinių sutarčių atitikimą Konstitucijai. Ekspertų išvada susideda iš dviejų dalių: rašytinė išvada ir atsakymai žodžiu į klausimus, kurie pateikiami posėdžio metu.

Vienu svarbiausių įrodymų konstituciniame teisiniame procese yra dokumentai. Dokumentai gali būti ir kaip rašytinis, ir kaip daiktinis įrodymas. Tiriant teisės akto atitikimą Konstitucijai, ginčijamas aktas yra ir rašytinis, ir daiktinis įrodymas. Dokumentas kaip daiktinis įrodymas yra tuomet, kai svarbus yra ne dokumento turinys, o jo pasirašymas, priėmimas, paskelbimas. Pareiškėjas pateikia dokumentus kaip priedus prie prašymo ar paklausimo. Posėdžiui bylą rengiantis teisėjas – pranešėjas gali išreikalauti papildomus įrodymus, taip pat iš valstybės institucijų, organizacijų ar asmenų papildomus daiktinius ir rašytinius įrodymus.¹⁶⁵

Teismas vertina įrodymus, kuriuos pateikė proceso šalys ir kurie buvo ištirti proceso metu. Konstitucinis Teismas įvertina įrodymus pagal teisėjų vidinį įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu bylos aplinkybių visumos išnagrinėjimu Teismo posėdyje, vadovaudamasis įstatymais.¹⁶⁶ Be to, Konstituciniam Teismui pateikti įrodymai neturi iš anksto nustatytos galios.¹⁶⁷ Taigi vertindamas įrodymus Konstitucinis Teismas privalo būti objektyvus, bešališkas, nesuinteresuotas bylos baigtimi. Jei kyla bent menkiausia abejonė, kad teisėjas gali būti neobjektyvus, įstatymas numato teisėjo nušalinimo galimybę.

Apibendrinami galime pasakyti, kad Konstitucinis Teismas yra visų pirma teisės Teismas, kurio svarbiausioji veiklos sritis - įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo kontrolė. Tačiau, kaip teigė E. Jarašiūnas, „kartais tikrinant teisinio reguliavimo konstitucingumą Konstituciniam Teismui nepakanka apsiriboti vien teisės akte nustatyto reguliavimo tyrimu. Aktas gali būti nekonstitucingas ir dėl to, kad jį priimant buvo šiuurkščiai pažeistos nustatytos priėmimo procedūros, nesilaikyta akto skelbimo tvarkos ir kt.“¹⁶⁸ Faktų tyrimas gali būti reikalingas siekiant įvertinti teisės aktų konstitucingumą. Nors faktinių aplinkybių tyrimas Konstituciniame Teisme gana retas, tačiau galime išskirti kelias Konstitucinio Teismo veiklos sritis, kuriose faktų tyrimas ir jų teisinis įvertinimas yra pagrindinis Teismo uždavinys, t.y. Konstituciniam Teismui teikiant išvadas, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ir Seimo rinkimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Šios rūšies konstitucinės justicijos bylose Teismas tiria ir vertina tam tikrus faktus. Taigi teisės tyrimas negali ignoruoti faktų, jis suponuoja faktų tyrimo būtinybę.

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 27 str. 2 d.

¹⁶⁶ Ten pat. 35 str. 2 d.

¹⁶⁷ Ten pat. 35 str. 1 d.

¹⁶⁸ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos// Jurisprudencija. 2006, Nr. 80, p. 35.

3.2.4. Teisminiai ginčai

Teisminiai ginčai susideda iš dalyvaujančių byloje asmenų kalbų. Kalbama Teismo posėdyje tam tikra eiliškumo tvarka. Pirmasis pasisako pareiškėjas ir jo atstovas, po to suinteresuotas asmuo ir jo atstovas. Posėdžio pirmininkas turi kontroliuoti kalbos eigą ir, reikalui esant įspėti, kad būtų kalbama apie bylos esmę. Proceso šalims Teismas, kiti proceso dalyviai gali užduoti klausimų. Teisminiai ginčai remiasi svarbiu konstitucinio teismo proceso principu – rungtyniškumo principu. Abiems proceso šalims užtikrinamos vienodos galimybės įrodyti tiesą. Kiekviena šalis privalo įrodyti tas aplinkybes, kuriomis ji remiasi savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu, o Teismas, likdamas nešališkas ir netralus, tiria šalių pateiktus įrodymus.

Teisminių ginčų pabaigoje paskutinio žodžio teisė visada priklauso suinteresuotam asmeniui ir jo atstovui.¹⁶⁹ Baigiamuosiuose pasisakymuose šalys gali papildyti, patikslinti savo pozicijas, o kartais jas ir pakeisti, tačiau jos negali remtis tomis aplinkybėmis, kurios Konstituciniame Teisme nebuvo tirtos.

Konstitucinio Teismo įstatymas numato galimybę atnaujinti įrodymų tyrimą, jeigu teisminių ginčų metu Teismas pripažįsta, jog reikia išsiaiškinti naujas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai, arba ištirti naujus įrodymus. Tokiu atveju Konstitucinis Teismas priima sprendimą atnaujinti įrodymų tyrimą. Baigęs įrodymų tyrimą, Teismas vėl išklauso teisminius ginčus bendra tvarka.¹⁷⁰

Labai svarbu pažymėti, kad dėl kiekvieno Teismo posėdžio, taip pat dėl kiekvieno atskiro procesinio veiksmo, atliekamo ne posėdyje, yra rašomas protokolas. Protokolui yra taikomi reikalavimai, numatyti Konstitucinio Teismo įstatymo 52 straipsnyje. Protokole turi būti nurodyti visi esminiai bylos nagrinėjimo ar atskiro procesinio veiksmo atlikimo momentai. Protokolus rašo posėdžių sekretorius.

Raštu pateikti liudytojų parodymai, ekspertų išvados ir kitų proceso dalyvių paaiškinimai pridedami prie protokolo kaip jo sudėtinė dalis. Garso įrašai, videoįrašai ar kino juostos, kuriuos posėdžio metu daro Konstitucinis Teismas, taip pat pridedami prie protokolo ir jame apie tai pažymima.

Konstitucinio Teismo įstatymo 52 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad protokolas turi būti surašytas per 2 dienas baigus ar atidėjus posėdį. Protokolą pasirašo Konstitucinio Teismo pirmininkas ir posėdžio sekretorius.

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 51 str. 3 d.

¹⁷⁰ Ten pat. 51 str. 4 d.

3.2.5. Nutarimo paskelbimas ir įsigaliojimas

Išnagrinėjęs bylą iš esmės Konstitucinis Teismas priima nutarimą. Konstitucinio Teismo nutarimai – įstatymo galią turintys teisės aktai, kuriuose išreiškiama Teismo valia. Nutarimai priimami pasitarimų kambaryje uždareme posėdyje. Priimant nutarimą gali dalyvauti tik tie Konstitucinio Teismo teisėjai, kurie dalyvavo teisiniuose ginčuose.

Nutarimo projektą ruošia teisėjas – pranešėjas. Projektas turi remtis tik tomis aplinkybėmis, kurios buvo ištirtos Teismo posėdžio metu. Bet kuris teisėjas, dalyvavęs nagrinėjant bylą, turi teisę pareikšti savo nuomonę arba nutarimo projektą. Nutarimas priimamas teisėjams balsuojant. Visais atvejais nutarimai priimami paprasta dalyvaujančių posėdyje balsų dauguma. Jei balsai pasiskirsto po lygiai, lemia posėdžio pirmininko balsas. Teisėjai neturi teisės atsisakyti balsuoti arba susilaikyti. Tokiu būdu pasireiškia konstitucinio teismo proceso kolegialumo principas. Posėdžio pirmininkas vadovauja teisėjų pasitarimui, garantuodamas teisėjams galimybę laisvai ir nekliudomai pareikšti savo nuomonę, siekdamas visapusiško ir išsamaus apsvarstymo, organizuoja balsavimą, sprendimo fiksavimą ir surašymą.¹⁷¹

Nei Konstitucinio Teismo teisėjai, nei posėdyje dalyvavęs tarnautojas neturi teisės paskelbti nuomonių, pareiktų pasitarimų kambaryje, nei kaip kas balsavo.¹⁷² Ši Konstitucinio Teismo įstatymo nuostata yra Teismo objektyvumo ir teisėjų nepriklausomumo priimant sprendimus garantija.

Paprastai konstitucinės justicijos bylos yra baigiamos paskelbiant nutarimą, tačiau gali būti atveju, kada Teismas atideda bylos nagrinėjimą. Bylos nagrinėjimas gali būti atidėtas, jeigu paaiškėja naujos aplinkybės, būtina ištirti naujus įrodymus. Tuomet Teismas nustato, kokius procesinius veiksmus reikia papildomai atlikti.

Konstitucinio Teismo nutarimas pradeda veikti tik tuomet, kai jis yra paskelbiamas. Todėl nutarimas, jį pasirašius visiems Teismo posėdyje dalyvavusiems teisėjams, paskelbiamas posėdžių salėje. Reikėtų pabrėžti, kad teismo nagrinėjimo pabaiga nesutampa su nutarimo paskelbimo momentu. Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad nutarimas turi būti priimtas ne vėliau kaip per 1 mėnesį baigus nagrinėti bylą. Todėl proceso šalys iš anksto yra informuojamos apie nutarimo paskelbimo datą. Konstitucinio Teismo nutarimą paskelbia posėdžio pirmininkas Konstitucinio Teismo posėdžių salėje.

Konstitucinio Teismo nutarimui yra taikomi reikalavimai, numatyti Konstitucinio Teismo įstatymo 56 straipsnyje. Galime išskirti tokius pagrindinius bruožus, būdingus Konstitucinio Teismo nutarimo turiniui:

¹⁷¹Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 53 str. 2 d.

¹⁷²Ten pat. 53 str. 3 d.

- 1) Konstitucinis Teismas nutarimą grindžia tik tais įrodymais, kurie ištirti Teismo posėdyje, tai yra dokumentais, kurie buvo pateikti Teismui, liudytojų parodymais, šalių paaiškinimais, ekspertų išvadomis.
- 2) Pagrįsdamas priimamą nutarimą, Konstitucinis Teismas aiškina Konstitucijos, įstatymų, pateiktų teisės aktų, kitų dokumentų turinį ne tik naudodamasis pažodiniu aiškinimo metodu, bet ir sisteminiu, loginiu, istoriniu, teleologiniu ir kitais metodais.
- 3) Priimdamas nutarimus, Konstitucinis Teismas yra saistomas prašymo ar paklausimo dalyko, t.y. sprendimai priimami tik tais klausimais, dėl kurių pareiškėjas kreipėsi į Konstitucinį Teismą. Konstitucinis Teismas negali pats inicijuoti bylos nagrinėjimo.

Konstitucinis Teismas, paskelbęs nutarimą, neturi teisės jo keisti, išskyrus atvejus, kai yra pastebėti jame esantys netikslumai, aiškios redakcinės klaidos. Nutarimas gali būti taisomas Teismo iniciatyva arba byloje dalyvaujančių asmenų prašymu. Tačiau nutarimas gali būti taisomas tik tuo atveju, jeigu taisymas nekeičia nutarimo esmės. Dėl pakeitimų Konstitucinis Teismas priima sprendimą ir išsiunčia visiems, kuriems buvo išsiųstas nutarimas, bei įstatymų nustatyta tvarka sprendimą paskelbia.

Vienas iš pagrindinių teismų sprendimams keliamų reikalavimų – turinio aiškumas. Neaiškiai išdėstytas teismo sprendimo turinys gali apsunkinti to sprendimo įgyvendinimą. Todėl konstitucinės justicijos bylose svarbus vaidmuo tenka Konstitucinio Teismo priimtų nutarimų ar kitų baigiamųjų teisės aktų aiškinimui.

Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti nutarimus nėra tiesiogiai įtvirtinti Konstitucijoje, tačiau jie kyla iš Konstitucijos. Tokius Konstitucinio Teismo įgaliojimus suponuoja pati Konstitucinio Teismo konstitucinė paskirtis – vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą. Tai suponuoja būtinumą aiškinti atitinkamą Konstitucinio Teismo nutarimą. Konstitucinio Teismo nutarimą oficialiai gali aiškinti tik pats Konstitucinis Teismas pagal dalyvavusių byloje asmenų, kitų institucijų ar asmenų, kuriems jis išsiųstas, prašymą, taip pat savo iniciatyva.¹⁷³

Kiekvienas Konstitucinio Teismo sprendimas turi būti aiškiai ir racionaliai argumentuojamas. Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime konstatavo, kad kiekvienas baigiamasis teisės aktas turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais); argumentavimas turi būti racionalus; iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas inter alia reiškia, kad baigiamajame teismo akte negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo baigiamąjo teismo akto priėmimui; baigiamieji

¹⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 61 str. 1 d.

teismo aktai turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims.¹⁷⁴ Jeigu tam tikros Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatos yra nepakankamai aiškios subjektui, turinčiam vadovautis tuo nutarimu, tai sukeltų nemažas problemas įgyvendinant priimtą nutarimą. Konstitucinis Teismas gali aiškinti Teismo priimtą nutarimą, kai mato, jog yra reikalinga išaiškinti tam tikro Konstitucinio Teismo nutarimo ar kito baigiamojo akto nuostatas, kad būtų užtikrintas deramas to Konstitucinio Teismo nutarimo ar kito baigiamojo akto vykdymas, kad tuo nutarimu ar kitu baigiamuoju aktu būtų vadovaujama.

Konstitucinis Teismas privalo aiškinti nutarimą nekeisdamas jo turinio.¹⁷⁵ Šią nuostatą Konstitucinis Teismas išaiškino taip: „Konstitucinis Teismas negali nutarimo aiškinti taip, kad būtų pakeista nutarimo nuostatų prasmė, prasminė elementų, sudarančių nutarimo turinį, visuma, argumentai, motyvai, kuriais grindžiamas tas Konstitucinio Teismo nutarimas. Konstitucinis Teismas negali aiškinti to, ko jis toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas nutarimas, netyrė.“¹⁷⁶ Konstitucinio Teismo nutarimas yra vientisas aktas, jo rezoliucinė dalis yra grindžiama motyvuojamosios dalies argumentais. Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad Konstitucinis Teismas yra saistomas tiek nutarimo nutarimosios, tiek motyvuojamosios dalies turinio.¹⁷⁷

Dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo Konstitucinis Teismas priima sprendimą – atskirą dokumentą. Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo priimtas sprendimas yra neatskiriamas nuo Konstitucinio Teismo nutarimo.¹⁷⁸

Galime daryti išvadą, kad Konstitucinio Teismo nutarimų aiškinimo paskirtis – plačiau, detaliau atskleisti Konstitucinio Teismo nutarimų turinį, prasmę, kad būtų užtikrinamas deramas jų vykdymas. Be to, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „aiškinant Konstitucinio

¹⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Žin., 2006, Nr. 7-254.

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 61 str. 3 d.

¹⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymo išaiškinti, ar Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių (...) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies II skyriaus 1, 2 punktų, rezoliucinės dalies 6, 7 punktų nuostatos reiškia vieną ar kelis iš pareiškėjo nurodytų motyvų“// Žin., 2006, Nr.30-1051.

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimo“ // Žin. 2005. Nr. 21-664

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. vasario 13 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimo išaiškinimo“//Žin., 2004, Nr. 26-822.

Teismo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus yra plėtojama oficiali konstitucinė doktrina. Oficialios konstitucinės doktrinos formavimas ir plėtojimas – konstitucinės justicijos funkcija.“¹⁷⁹

Lietuvos Respublikos Konstitucija nustato, kad Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami.¹⁸⁰ Tokiu būdu kaip ir nebelieka abejonių, ar gali būti peržiūrėti Konstitucinio Teismo nutarimai. Tačiau įstatymų leidėjas numatė galimybę Konstituciniam Teismui peržiūrėti nutarimus, jeigu:

- 1) paaiškėjo naujų esminių aplinkybių, kurios buvo nežinomos Konstituciniam Teismui nutarimo priėmimo metu;
- 2) pasikeitė Konstitucijos norma, kurios pagrindu buvo priimtas nutarimas.

Konstitucinio Teismo sprendimas dėl savo nutarimo aiškinimo gali būti peržiūrėtas ir tuo atveju, kai nutarimas buvo išaiškintas ne pagal tikrąjį jo turinį.¹⁸¹

Svarbu pažymėti, kad Konstitucinis Teismas nutarimus gali peržiūrėti tik savo iniciatyva ir tik tais atvejais, kai tam yra konstitucinis pagrindas.

Pirmasis pagrindas, kuriam esant Konstitucinis Teismas gali peržiūrėti savo nutarimą, yra tai, kai paaiškėja naujų esminių aplinkybių, kurios buvo nežinomos Teismui nutarimo priėmimo metu. Tai yra tokios aplinkybės, kurios, jeigu būtų buvusios žinomos, būtų galėjusios lemti kitokią nutarimo turinį.

Antrasis pagrindas, kuriam esant Konstitucinis Teismas gali peržiūrėti nutarimą yra tas, kad pasikeitė Konstitucijos norma, kurios pagrindu buvo priimtas nutarimas. Tačiau Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarimu pripažino Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatą, kad pasikeitus Konstitucijos normai, kurios pagrindu buvo priimtas nutarimas, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus peržiūrėti savo baigiamuosius aktus, prieštaraujančia Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 107 straipsnio 1, 2 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui.¹⁸² Šiame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad jo priimti nutarimai yra galutiniai ir neskundžiami, kad dėl Konstitucijos pakeitimų ir papildymų, padarytų po to, kai Konstitucinis Teismas, remdamasis ankstenėmis Konstitucijos nuostatomis, pripažino tam tikrą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai, tas teisės aktas nėra savaime gražinamas į teisės sistemą; Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų gražinti tokio teisės akto į Lietuvos teisės sistemą. Konstitucija nesuteikia pagrindo „atgaline data“ gražinti į Lietuvos teisės sistemą teisinio

¹⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo“ // Žin., 2006, Nr. 127-4849.

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 33-1014. 107 str. 2 d.

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 62str.

¹⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Žin., 2006, Nr. 36-1292.

reguliavimo, kuris Konstitucinio Teismo buvo pripažintas prieštaraujančiu aukštesnės galios teisiniam reguliavimui, nustatytam Konstitucijoje, tai pat kvestionuoti ir anuliuoti atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų, sprendimų, kurie buvo konstituciškai pagrįsti tuo metu, kai buvo priimti.¹⁸³ Priešingu atveju, negalėtume užtikrinti Konstitucinio Teismo nutarimų neskundžiamumo ir galutinumo, būtų paneigtas Konstitucijos stabilumas. Ginčijama Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostata be konstitucinio pagrindo išplėtė Konstituciniam Teismui Konstitucijos suteiktus įgaliojimus.

3.2.6. Nutarimo įgyvendinimo klausimas

Konstitucinio Teismo aktai įsigalioja jų oficialaus paskelbimo „Valstybės žiniuose dieną“.¹⁸⁴ Nuo jų oficialaus paskelbimo šie aktai įgauna įstatymo galią, tai yra jie tampa privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, taip pat piliečiams.

Pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti įstatymo negaliojančiu. Konstitucinio teisingumo įgyvendinimas suponuoja, kad Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas turi būti pašalintas iš teisės sistemos. Tačiau Konstitucinis Teismas pats negali pakeisti Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo turinio, jo pataisyti. Vadinas, oficialiai paskelbus Konstitucinio Teismo nutarimą, kuriuo pripažįstama, kad Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas teisės aktas prieštarauja kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, tą teisės aktą išleidęs subjektas turi pareigą pripažinti tą teisės aktą netekusiu galios arba pakeisti jį taip, kad jis neprieštarautų aukštesnės galios teisės aktui, pirmiausia Konstitucijai.¹⁸⁵ Visais atvejais, teisės aktą pripažinus nekonstituciniu, reikalinga tą teisės aktą išleidusio subjekto valia, kad jis būtų pakeistas arba panaikintas, nors Konstitucinio Teismo nutarimu faktiškai nutraukiama nekonstituciniu pripažinto teisės akto galia.

Įstatymų leidėjas turi įvykdyti savo konstitucinius įsipareigojimus. Todėl Seimo statute nustatyta, kad įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kad įstatymas (ar jo dalis) arba

¹⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Žin., 2006, Nr. 36-1292.

¹⁸⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas// Žin., 1993, Nr. 6-120. 84 str. 3 d.

¹⁸⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88¹ straipsniu įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Žin., 2005, Nr. 9-289.

kitas Seimo priimtas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, konstituciniam įstatymui, ne vėliau kaip per 3 mėnesius Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas arba jo teikimu kitas Seimo komitetas turi parengti ir pateikti Seimui svarstyti įstatymo (ar jo dalies) arba kito Seimo priimamo akto (ar jo dalies), kuriuos Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiais Lietuvos Respublikos Konstitucijai, pakeitimo projektą.¹⁸⁶ Seimo statuto 67 straipsnio 11 punkte numatyta Teisės ir teisėtvarkos komiteto veiklos kryptis – pagal Konstitucinio Teismo nutarimus dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų prieštaravimo Konstitucijai rengti šių įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų pataisų projektus arba teikti pasiūlymus kitiems komitetams parengti tokius projektus. Seimo statute taip pat nustatyta, kad rengiant Seimo priimtų aktų pakeitimo projektus, turi būti atsižvelgta į Konstitucinio Teismo nutarime nurodytas teisinio reguliavimo spragas, neatitikimus, kitus trūkumus bei išdėstyti argumentus.¹⁸⁷

A. Sakalas teigė, kad „Konstitucinio Teismo nutarimuose išdėytos nuostatos neretai sąlygoja tam tikrų įstatymų ar kitų teisės aktų priėmimą, o kartais tampa akstinu juos priimti.“¹⁸⁸ Taigi įstatymų leidėjas, kiti teisėkūros subjektai turėtų racionaliai reaguoti į Konstitucinio Teismo nutarimus. „Racionalus reagavimas šiuo atveju reikštų, kad Seimui ir Vyriausybei tenka vietoje Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų priimti kitus teisės aktus, atitinkančius Konstitucijos reikalavimus, tenka pareiga nepalikti nereglamentuotų visuomeninių santykių ir kuo skubiau užpildyti teisėje susidariusias spragas.“¹⁸⁹

Tačiau skirtingai nuo civilinio, baudžiamojo procesų, kuriuose teismai nustato sprendimų vykdymo terminus, tvarką, atsakomybę už sprendimų nevykdymą, Konstitucinio Teismo įstatymas nenumato minėtų dalykų. Taigi Konstitucinis Teismas netikrina savo priimtų sprendimų vykdymo. Iš vienos pusės tai yra teisinga, kadangi Konstitucinis Teismas negali kontroliuoti įstatymų leidėjo veiklos, kad nebūtų pažeista valdžių pusiausvyra. Tik įstatymų leidėjas turi teisę pripažinti teisės aktus netekusiais galios, pakeisti juos. Tačiau siekiant sustiprinti konstitucinę kontrolę, turėtų būti numatytas Konstitucinio Teismo sprendimų vykdymo mechanizmas, tai yra Konstitucinis Teismas turėtų daryti įtaką sprendimų vykdymo procesui. Pvz., Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas įstatymų leidėjui tiksliai nustato terminą, kalendorinę datą, iki kada turi būti priimtas naujas, Konstituciją atitinkantis įstatymas.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Lietuvos Respublikos Seimo statutas// Žin., 1994, Nr. 15-249. 181⁽²⁾ str. 1 d.

¹⁸⁷ Ten pat, 181⁽²⁾ str. 2 d

¹⁸⁸ Sakalas A. Konstitucija ir įstatymų leidyba: kaip Seimas įstatymų leidyboje remiasi Konstitucija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas (Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga).- Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002, p. 8-39.

¹⁸⁹ Sinkevičius V. Konstitucinio Teismo nutarimų įtaka įstatymų leidybai // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998, p. 210.

¹⁹⁰ Papier H.-J. Konstitucinio Teismo sprendimų vykdymo problemos// Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas (Tarptautinė konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įsteigimo 10-mečiui).- Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004, p. 78.

Konstitucinio Teismo įstatyme turėtų būti įtvirtinta nuostata, kad Konstitucinis Teismas nutarime, kuriuo teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, įvardija institucijas, kurios yra atsakingos už nutarimo įvykdymą. Be to, pats Konstitucinis Teismas galėtų vykdyti priimtų sprendimų vykdymo kontrolę. Tai galėtų būti Teismo ruošiamos kasmetinės apžvalgos, kuriose būtų analizuojami Teismo priimti sprendimai bei jų vykdymas. Tokiu būdu visuomenė būtų informuojama apie Konstitucinio Teismo priimtų nutarimų vykdymą ir galėtų daryti tam tikrus politinius sprendimus būsimuose Seimo rinkimuose.

IŠVADOS

1. Konstitucinis Teismas yra konstitucinės justicijos institucija, vykdanči konstitucinę teisminę kontrolę. Konstitucinis Teismas – savarankiškas ir nepriklausomas teismas – vykdo konstitucinį teisingumą, garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą. Konstitucinis Teismas yra viena iš valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų, kuri pagal Konstitucijos suteikiamus įgaliojimus gali pripažinti kitų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų - Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės – aktus prieštaraujančius aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, ir taip panaikinti šių aktų teisinę galią bei pašalinti juos iš Lietuvos teisės sistemos.
2. Konstitucinis Teismas, vykdydamas savo veiklą, priima trijų rūšių aktus: nutarimus, išvadas ir sprendimus, kurie turi nevienodą teisinę reikšmę, sukuria skirtingus teisinius padarinius. Pagrindiniais Konstitucinio Teismo aktais laikytini Konstitucinio Teismo nutarimai. Juose yra atskleidžiamas konstitucinių normų ir principų turinys. Šie aktai turi įstatymo galią ir sukelia esminių teisinių padarinių neatitinkančių Konstitucijos įstatymų ar kitų aktų atžvilgiu. Išvados yra konsultacinio pobūdžio Konstitucinio Teismo aktai. Pateikdamas išvadas Teismas neturi galutinio sprendimo teisės. Tačiau išvada, kaip ir nutarimas, yra galutinė, jokia valstybės institucija, pareigūnas ar teisės subjektas negali jos pakeisti arba panaikinti. Nors sprendimai priimami procesiniais klausimais, tačiau ir juose dažnai formuluojamos Teismo pozicijos, kurios reikšmingos visapusiškiau pažįstant Konstitucijos turinį, tekstą ir principus.
3. Konstitucinio teisminio proceso pagrindiniu šaltiniu laikytina Konstitucija. Konstitucijos reikšmė ir jos įtaka konstitucinio teisminio proceso teisei išryškėja taikant konkrečiose bylose konstitucinius principus. Svarbiu konstitucinio teisminio proceso šaltiniu laikoma oficialioji konstitucinė doktrina, kurią sudaro Konstitucinio Teismo aktai, visų pirma nutarimai, Konstitucijos aiškinimas. Teisės šaltiniais laikomi ir tie nutarimai, kuriuose ginčijamas teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai ar įstatymams, ir tie, kuriuose ginčijamo teisės akto konstitucingumas patvirtinamas.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina siaurą subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratą, t. y. Seimas, Seimo narių grupė, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir teismai. Fizinių asmenų teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą realizuojama netiesiogiai, t. y. per teismus. Todėl išdiskutavus visas problemas: konstitucinio skundo pagrindus, padavimo terminus, gynybos klausimus, turėtų būti įtvirtintas konstitucinio skundo institutas Lietuvos teisinėje sistemoje. Konstitucinis skundas – vienintelė galimybė

- suteikti asmeniui teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių.
5. Konstitucinį teisminį procesą galime suskirstyti į keletą stadijų: 1) gautų prašymų ir paklausimų registravimas; 2) išankstinis medžiagos tyrimas; 3) bylos rengimas Konstitucinio Teismo posėdžiui, 4) teisminis nagrinėjimas; 5) sprendimų priėmimas ir paskelbimas; 6) sprendimų vykdymas. Šios stadijos tarpusavyje yra glaudžiai susijusios ir sudaro vientisą konstitucinį teisminį procesą. Stadijų paskirtis – sistemškai ir nuosekliai, kiek įmanoma greičiau pasiekti konstitucinio teisminio proceso tikslus. Kiekvieną stadiją sudaro daug procesinių veiksmų, kuriuos turi atlikti Konstitucinis Teismas, byloje dalyvaujantys asmenys.
 6. Konstitucinio teisminio proceso dalyvių procesinė padėtis iš esmės skiriasi nuo kitų teisminių procesų dalyvių procesinės padėties. Šiuos skirtumus nulemia paties Konstitucinio Teismo veikla, kuri paliečia visos visuomenės ir valstybės interesus. Tuo tarpu kitų teisminių procesų dalyvių interesas yra asmeninis. Be to, kituose teisminiuose procesuose aiškiai įvardintos proceso šalys, pvz. civiliniame procese šalimis yra ieškovas ir atsakovas, tuo tarpu konstituciniame teisminiame procese sudėtinga apibrėžti subjektus, galinčius tapti šio proceso dalyviais. Jais gali būti valstybės institucijos, Seimo narių grupė, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, teismai.
 7. Nors Konstitucinio Teismo įstatymo 30 straipsnyje nustatyta, kad „Konstitucinis Teismas tiria ir sprendžia tik teisės klausimus“, tačiau siekiant įvertinti teisės akto konstitucingumą dažnai reikalingas ir faktų tyrimas. Faktų tyrimas ir jų teisinis įvertinimas yra pagrindinis Konstitucinio Teismo uždavinys teikiant išvadas, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Be to, Konstitucinis Teismas tiria įstatymų atitiktį Konstitucijai ne tik pagal normų turinį, bet ir pagal Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo tvarką. Šiuo atveju taip pat gali būti tiriami ir vertinami faktai. Konstitucinis Teismas faktines aplinkybes turi tirti tiek, kad galėtų atsakyti į pareiškėjo iškeltą klausimą.
 8. Konstitucinio Teismo nutarimai nuo oficialaus paskelbimo dienos įgauna įstatymo galią. Tačiau skirtingai nuo civilinio, baudžiamojo procesų, kuriuose teismai nustato sprendimų vykdymo terminus, tvarką, atsakomybę už sprendimų nevykdymą, Konstitucinio Teismo įstatymas nenumato minėtų dalykų. Siekiant sustiprinti konstitucinę kontrolę, turėtų būti numatytas Konstitucinio Teismo sprendimų vykdymo mechanizmas, tai yra Konstitucinis Teismas turėtų daryti įtaką sprendimų vykdymo procesui. Konstitucinio Teismo įstatyme

turėtų būti įtvirtinta nuostata, kad Konstitucinis Teismas nutarime, kuriuo teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, įvardija institucijas, kurios yra atsakingos už nutarimo įvykdymą. Be to, pats Konstitucinis Teismas galėtų vykdyti priimtų sprendimų vykdymo kontrolę. Tai galėtų būti Teismo ruošiamos kasmetinės apžvalgos, kuriose būtų analizuojami Teismo priimti sprendimai bei jų vykdymas. Tokiu būdu visuomenė būtų informuojama apie Konstitucinio Teismo priimtų nutarimų vykdymą ir galėtų daryti tam tikrus politinius sprendimus būsimuose Seimo rinkimuose.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Konstitucija, Konstitucinio Teismo aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios.- 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios.- 1995, Nr. 86-1949.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas „Dėl Seimo nutarimo Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos sudarymo klausimais“// Valstybės žinios. – 1997, Nr. 67-1696.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. – 1999, Nr. 109-3192.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų“ 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui“ // Valstybės žinios.- 2000, Nr. 30-840.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl teisėjų darbo apmokėjimo įstatymo normų“ // Valstybės žinios. - 2001, Nr. 62-2276.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto (2000 m. spalio 12 . redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų (2000 m. spalio 12 m. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugsėjo 25 d. redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Valstybės žinios. – 2003, Nr. 19-828.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“// Valstybės žinios. – 2003, Nr. 124-5643.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. vasario 13 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimo išaiškinimo“// Valstybės žinios. - 2004, Nr. 26-822.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. - 2004, Nr. 49-1600.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“ // Valstybės žinios. - 2004, Nr. 181-6708.

12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88¹ straipsniu įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. - 2005, Nr. 9-289.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimo“ // Valstybės žinios. – 2005, Nr. 21-664.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas „Dėl Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. rugpjūčio 4 d. prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 432 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ patvirtintos sprendimų vykdymo instrukcijos 89 punktą neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. – 2005, Nr. 113-4132.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios.- 2006. Nr. 7-254.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Peticijų įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 10 straipsnio 4 dalies ir 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 2006, Nr. 11-410.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymo išaiškinti, ar Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių (...) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai “ motyvuojamosios dalies II skyriaus 1, 2 punktų, rezoliucinės dalies 6, 7 punktų nuostatos reiškia vieną ar kelis iš pareiškėjo nurodytų motyvų“ // Valstybės žinios.- 2006, Nr.30-1051.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. - 2006, Nr. 36-1292.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas- teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. – 2006, Nr. 65-2400.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija)

atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo“ // Valstybės žinios. - 2006, Nr. 127-4849.

Kiti teisės aktai

21. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios.- 2002, Nr. 36-1340.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas // Valstybės žinios.- 1993, Nr. 6-120.
23. Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Valstybės žinios.- 1994, Nr. 15-249.
24. Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. gruodžio 20 nutarimas „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu iširti, ar Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalis neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios.- 2006, Nr. 1-1.
25. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys.-Vilnius: Mintis, 1991.
26. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija// Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys.- Vilnius: Mintis, 1991.

Konferencijų medžiaga, periodika

27. Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos // Konstitucinė jurisprudencija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis. 2006, Nr. 1, p. 306-315.
28. Birmontienė T. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius.- 2002, Nr. 30(22). p. 150.
29. Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos // Jurisprudencija. – Vilnius.- 2006, Nr. 80, p. 34-49.
30. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis //(Tarptautinė konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įkūrimo penkerių metų sukakčiai).Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998, p. 487.
31. Kūris E. Teisės ir faktų tyrimo persipynimas konstitucinės justicijos bylose // Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje (Tarptautinės konferencijos medžiaga).-Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005, p. 41-51.
32. Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas (Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga).- Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 8-39.
33. Kūris E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai // Jurisprudencija.- Vilnius.- 2002, Nr. 26(18), p. 30-55.
34. Kūris E. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 straipsnio jurisprudencinis komentaras) // Jurisprudencija.- Vilnius.- 2005, Nr. 64(56), p. 56-73.
35. Lapinskas K. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas valstybės valdžių sistemoje // Konstitucinio Teismo ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje (Konferencijos medžiaga).- Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1995, p. 30.
36. Papier H.-J. Konstitucinio Teismo sprendimų vykdymo problemos // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas (Tarptautinė konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įsteigimo 10-mečiui).- Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004, p. 72-80.
37. Rinkevičius V. Šešeri Konstitucinio Teismo metai // Justitia. – Vilnius.-1999, Nr. 1, p. 2-5.
38. Sakalas A. Konstitucija ir įstatymų leidyba: kaip Seimas įstatymų leidyboje remiasi Konstitucija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas (Baltijos ir Skandinavijos

- šalių konferencijos medžiaga).- Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 173-180.
39. Sinkevičius V. Konstitucinio Teismo nutarimų įtaka įstatymų leidybai // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998, p. 210.
 40. Sinkevičius V. Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. – Vilnius.- 2002, Nr. 30(22), p. 132-147.
 41. Staugaitytė V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu// Jurisprudencija. – Vilnius.- 2005, Nr. 77(69), p. 65-81.
 42. Staugaitytė V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje // Jurisprudencija.- Vilnius. - 2006, Nr. 80, p. 100-111.
 43. Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis // Justitia. – Vilnius.- 2006, Nr. 1(59), p. 32 -42.
 44. Vinkleris P. Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje // Justitia. – Vilnius.-1999, Nr. 5-6, p.17-18.
 45. Žilys J. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius.- 2000, Nr. 17(9), p.77.

Specialioji literatūra

46. Birmontienė T., Jarašiūnas E. ir kiti. Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2002. - 919 p.
47. Favoreu L. Konstituciniai teismai. – Vilnius: Garnelis, 2001.- 114 p.
48. Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. - 318 p.
49. Laužikas E. ir kt. Civilinio proceso teisė. I tomas.- Vilnius: Justitia, 2003. - 511 p.
50. Leonas P. Teisės enciklopedija. – Vilnius, 1995. - 511 p.
51. Salikov M. S. Konstitucionnyj sudebnyj process: Vadovėlis.- Maskva: Norma, 2003. – 403 p.
52. Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas. – Vilnius: Justitia, 2000.- 198 p.
53. Žilys J. Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001. - 214 p.

Internetinės svetainės

54. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamentas // <http://www.lrkt.lt>.
55. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo tinklalapis <http://www.lrkt.lt/Prasymai.html>.
56. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo tinklalapis <http://www.lrkt.lt/STATISTIKA.html>.
57. Lietuvos Respublikos Seimo tinklalapis http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=267381.
58. Lietuvos Respublikos Seimo tinklalapis http://www3.vrk.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4130&p_d=50943&p_k=1.

Raktiniai žodžiai: Konstitucinis Teismas, konstitucinis teisminis procesas, Konstitucija, Konstitucinio Teismo aktai, konstitucinė justicija.

SANTRAUKA

Magistriniame darbe nagrinėjami konstitucinio teismo proceso pagrindiniai bruožai, ypatumai, sudėtinės proceso dalys. Taip pat yra analizuojama Konstitucinio Teismo vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje, Konstitucinio Teismo aktai. Visa tai padeda atskleisti konstitucinio teismo proceso svarbą Lietuvos teisės sistemoje.

Darbe nagrinėjami konstitucinio teismo proceso šaltiniai, ypatingas dėmesys kreipiamas į oficialiąją konstitucinę doktriną kaip teisės šaltinį.

Analizuojant subjektus, turinčius teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, iškeliamas konstitucinio skundo instituto problema, pagrindžiama šio instituto įtvirtinimo Lietuvos teisinėje sistemoje būtinybė.

Nagrinėjant konstitucinio proceso turinio pagrindinius bruožus, iškeliamas fakto tyrimo klausimas konstitucinės justicijos bylose, Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimo problema. Magistriniame darbe siūlomas Konstitucinio Teismo sprendimų vykdymo mechanizmas.

Keywords: Constitutional Court, constitutional court process, Constitution, Constitutional Court acts, constitutional justice.

MAIN FEATURES OF THE CONSTITUTIONAL COURT PROCESS

SUMMARY

This work examines peculiarities, constituents process and main features of the constitutional court process. Also it considers the Constitutional Court place in the system of State institutions, Constitutional Court acts. It helps to discover a matter of primary interest of in the Lithuanian rule of law.

This work studies sources of the constitutional court process, special attention is paid to official Constitutional doctrine as a source of law.

Considering subjects of law having permissions to apply to the Constitutional Court, it is highlighting the problems of Constitutional gravamen institute. It validates the necessity if this institute consolidation in the Lithuanian law system.

Taking in consideration the constitutional court process content this work highlights the matters under investigation in cases of constitutional justice and the problem of the Constitutional Court decision implementation. It is suggested the mechanism of Constitutional Court decision administration.